

KÜYEREL 2013 KONFERANSLARI

GÜNÜMÜZDE POLİTİKA VE SİVİL TOPLUM:

“Başka Bir Politika Mümkün mü?”

Konuşmacı

Prof. Dr.

Fatmagül Berktay

Tarih : 23 Mart 2013, Cumartesi

Yer : Taksim Hill Otel, İstanbul

Saat : 14.00 - 18.00

KÜYEREL
DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ

Bu kopya **Küyerel Düşünce Grubu** tarafından
Friedrich Ebert Stiftung'un katkılarıyla hazırlanmıştır.

İçindekiler

Hüseyin Çakır/ Açılış.....	5
Prof. Dr. Fatmagül Berktaş Sunumu.....	7
Düşünmek ve Anlamak	8
Toplumsal Değişimin Kaynağı Felsefe Değil Politik Pratiktir	10
Politika Aklınıza Ne Getiriyor	13
Demokrasi Açığı.....	16
Olguyu Kendi Koşulları İçinde Ele Almak ve Ona Hakkını Vermek.....	18
Sürüleşmiş İnsan Tipi.....	22
Kimlik Politikalarının Revaçta	26
Politikanın Bittiği An.....	28
Sorular ve Cevaplar.....	31

Açılış Konuşması

Hüseyin Çakır
(Moderatör)

Küyerel'in 2013 yılı ikinci panelinin konusu "Günümüzde Politika ve Sivil Toplum, Başka Bir Politika Mümkün mü?" ve konuşmacı konuğumuz Prof. Dr. Fatmagül Berktaş.

Küyerel Düşünce Grubu olarak 18 Mayıs 1996 yılında bir diz paneller düzenlenmişti. Fatmagül Berktaş "Nasıl Bir Demokrasi" konulu panelimizin konuşmacılarından. 17 yıl sonra tekrar kendisini ağırlamaktan dolayı mutlu olduğumu belirtmek istiyorum. 17 yıl önceki *Nasıl Bir Demokrasi* panelimizin sunumunda Fatmagül Hoca iki konuya değinmişti: *Demokrasi* ve özgürlük. Konferansı 17 yıl önceki panelde yapılan sunumdan alıntı yaparak konferansı açmak istiyorum.

Demokrasiyle ilgili: "*Geleneksel demokrasi biliyorsunuz özgürlük eşitlik birey hakları teorisidir. Fakat demokrasi teorisinin ve kavramının kendisi de tarihsel olarak belirli bir anda çıkar. Dolayısıyla aslında bu teorisinin somut bir içeriği vardır. Ama dayandığı kavramlar soyut ve nötr kavramlardır. Ancak ulaştığımız zaman diliminde bunlar*

daha fazla sosyal içerik kazanmış, daha doğrusu bütün soyut kavramların içi daha fazla doldurulmaya başlanmıştır. Ve yine ilk baştaki zaafı bence devam ediyor.”

Özgürlükle ilgili ise: “Özgürlükler, somut özgürlükler derken benim aklıma birlikte yaşamının hep beraber yaşamak koşullarını yok etmeden herkesin dilediği yaşam biçimini benimsemesi hakkı geliyor. Dilediği gibi giyinmesi, katı ahlak kalıpları içerisinde boğulmaması, ana dilini öğrenebilmesi, öğretebilmesi vb. *bir çok şeyi bunlara ekleyebilirsiniz. Böyle soyut özgürlükler olmaksızın tekil, içi boş özgürlük kavramının pek bir anlamı olduğunu sanmıyorum. Üstelik bu reel sosyalist ülkelerdeki tecrübelerin ortaya koyduğu gibi böylesi bir soyut ve mutlak özgürlük anlayışı pekâlâ bir diktatörlük aracı haline gelebiliyor.”*

Söz Sayın Fatmagül Berktaç'da.

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş

S u n u m

17 yıl önce bu söylediklerimin halen arkasındayım. Bugün sizinle paylaşacaklarımla çok örtüşen şeyler. Ve bir anlamda insanın siyasete, genel olarak dünyaya ilişkin bakışında ne kadar yaşam deneyimiyle iç içe olduğunu da gösteriyor. Gerçekten de benim bugün vardığım nokta; son kitabım biliyorsunuz Arent'in *Politika Teorisi* üzerine, tesadüf değil. Şimdi geçmişe bakıp, eski yazdıklarımı ben de arada bir okuduğumda daha doğru dürüst Arent okumaya başlamadan önce kendi şekillenmem, kendi birikimim hasebiyle buna ne kadar hazır olduğumu görüyorum.

İnsanın kendi tarihine bakması açısından ilginç bir nokta. Ayrıca Arent'in teorik yaklaşımına girmek için de doğru bir nokta. Çünkü yaşam deneyiminden, olgulardan kaynaklanan sorumluluktan bahsediyor. Konferans konusu *Başka Bir Politika Mümkün mü?* Üst başlığı ile özetlenen çeşitli ilkeler ya da bakış açıları var. Sanıyorum bu paneller gelen herkes zaten bu konular üzerine uzun zamandır düşünmüş durumda. Ve halen de düşünüyoruzdur. O yüzden, bana düşen neden benim bu düşünme egzersizini H.

Arent'in *Politika Teorisi* eşliğinde, yani kendi yaşam deneyimimle ve hatta belki sizlerin de yaşam deneyimiyle ve aynı zamanda dünyanın gidişatına ilişkin olgularla örtüşen bir politika anlayışından söz etmek istiyorum.

Düşünmek ve Anlamak

Neden Arent? Bu soruya belki ilk başta onun teorisini, içinde yaşadığı kendi Dünyası'na ilişkin benzersiz bir düşünme egzersizi olmasından kaynaklanıyor, içinde yaşadığı çağı düşünceye yakalamak. Hepimiz bir anlamda bunu yapmaya çalışıyoruz; kendi toplumumuz, Dünya'mızın gidişatı vb. anlamda düşünüyoruz, anlamaya ve anlamlandırmaya çalışıyoruz. O'nun da yaptığı, bize bir anlamda önerdiği, davet ettiği şey de bu. Jarom Con onun son asistanı diyor ki *“onun öyküleri –öyküye dikkatinizi çekeirim- ya da anlatıları, politik eylemi teorik olarak tanımlamaz. Bu kısıtlayıcı olurdu. Ama bunlara kulak verenlerin daha politik zihniyetli, daha iyi yurttaşlar yapmaya yardımcı olur.”*

Bu gerçekten de anlama çabası kendimizi, yaşadığımız dönemi anlamaya sevk ediyor. Anlama derken kesinlikle empatiyi kastetmiyor. Yani kendimizi bir başkasının yerine koymayı, başkasını sevmeyi, hoş görü göstermeyi değil kendi aklımızla eleştirel bir biçimde düşünmeyi ve aynı zamanda zihinsel yargıda bulunmayı kastediyor. Aslında

belki de hepimizin yapmaya çalıştığı şey bu ama yine de düşünmek ve anlamak meselesi üzerinde durmak gerekir.

Çoğu yazar ya da okur Arent'in çok zor, eklentik bir düşünür olduğunu söyler. Bence bunun nedeni esas olarak anlamaya çalıştığı şeyin çok zor ve karmaşık olmasıdır. Öğrencilerimiz her şeyi ya o ya bu diye öğrenmeye çalıştıkları için ya da öyle bir gelenekten geldikleri için, hem o hem de bu dediği zaman hep bocalarlar. İşte o zaman mutlaka soru gelir: Hocam siz şimdi ne demek istediniz? Çünkü onu mu dediniz, bunu mu dediniz kısmında A, B, C şıklarından birini işaretlemek istiyor. Hepsini birden dediğimiz zaman hayat zor ve karmaşık, onu kavrayacak zihinlere sahip olmamız gerekiyor. Arent o açıdan çok önemli: Ne yapıyor aramızdaki dünya dediği, yani insanlar arasındaki ilişkiler ağını anlamaya çalışıyor bu da az önce dediğim gibi hiçbir indirgeyici, kolaycı ya da determinist – bunun da altını çizmem lazım- teoriyle, sistemle açıklanamayacak, anlaşılamayacak kadar çok yönlü ve karmaşık.

O yüzden de yine ona yönelik eleştirilerden bir kısmı tutarlı bir sistem kurmadığına yöneliktir. Bence bu düzeltilmesi gereken bir zaaf değildir, tam tersine bizi hem onunla, hem başkalarıyla birlikte düşünmeye sevk eden, buna izin veren bir şey. Hiçbir okuma ya da yazma eylemi boşlukta cereyan etmiyor. Ben birlikte düşünmek derken elbette ben de çok seçmeci bir biçimde okuma yapıyorum. Altını çizdiğim şeyler de buna paralel. Bu kapalı sis-

temler meselesi tahmin edersiniz ki yıllardır benim aklımı çok kurcalayan şeyler. İnsan gençken tutarlı, rasyonel sistemlere cevap vermek hoşuna gidiyor. O zaman dünyayı kavramak kolay oluyor. Her şeyi yerli yerine oturtabiliyor. Dost belli, düşman belli ama bu kapalı sistemlerin ne içinde bulunduğumuz dünyayı, ne geçmişi, ne geleceği doğru dürüst anlatamadığını giderek daha fazla insan düşünüyor. Benim kaygılarımla Arent'te ki bu kaygılar çok örtüşüyor. Ben burada esas olarak kendi bakış açımı anlatmak istiyorum. Yani nötr bir şekilde Arent'i anlatmak gibi bir amacım yok. Kendi okumamı kendi düşüncemi geliştirmek açısından size sunmaya çalışacağım.

Toplumsal Değişimin Kaynağı Felsefe Değil Politik Pratikdir

Siyaset teorisinde dünyaya baktığınızda, özellikle son yirmi yıldır Arent'in düşüncesine fazlaca bir ilgi olduğu görülüyor. Bizde ise çok yeni başladı. Oysa Türkiye onun bu açık, reçete sunmayan, düşünmeye ve sorumluluğa davet eden yöntemine en fazla ihtiyacı olan toplumlardan bir tanesi. Çuvaldızı kendimize de batırmamız lazım, siyaset teorisine uğraşanların da sorumluluğunun olduğu kanaatindeyim. Siyaset teorisine uğraşmak sadece dünyada siyasal bilim alanında ne olduğu, ne bittiğini buraya aktarmak değil, kendi yaşadığımız toplumda sorumluluk duyarak, oradan yola çıkarak düşünmek ve başkalarını düşünme-

ye sevk etmek gerektirir. Özellikle siyasal bilimciler yani akademilerdeki hocaların önemli bir sorumluluğu var. Bu tabii bize akademiya ve toplum arasındaki ilişki meselesinin ne kadar sorunlu olduğunu ve hatta sorunlaştırılması gerektiği gerçeğini de ortaya koyuyor. Hiçbir zaman özellikle sosyal bilimle uğraşan hiç kimsenin kendi toplumunun kaygılarından azade olamayacağı, olmaması gerektiği kanaatindeyim ben. Bunun için de ille de fiilen politikaya katılmak gerekmez, etik olarak düşünmek, bu kaygılarla düşünmek zaten başlı başına bir politik eylemdir.

Gençliğimizden beridir konuştuğumuz bir konu; toplumsal değişimin kaynağı felsefe değil politik pratiktir. Doğru! Ama düşüncelerin özgülleştirici politika açısından, hayati bir önemi olduğu da apaçıktır. Verili olanın, içine doğduğumuz nizamın değiştirilebilmesi ve eleştirilebilmesi için *eleştirel biçimde düşünmek* gerekir. Çünkü verili olan aynı zamanda gereklidir de. Sosyal konformizmin bize sürekli sunmaya, öğretmeye çalıştığı bir şey. Oysa eleştirel düşünmeyle farklı bakış açıları, var olanın yerine geçebilecek alternatifler vb. bunları tasavvur edebilmek için düşünmeye ihtiyaç var. Bunun için de az önce dediğim gibi ille de aktif politika içinde olmak gerekmiyor. Özellikle de iktidar odaklarına mesafeli olmak zorundasınızdır. Bunu akademiya açısından da bir eleştiri olarak söylüyorum. *Hakikati söyleyebilmek ancak iktidar odaklarından epey uzak olduğunuz zaman mümkündür.* Üniversitelerin, hakikati söyleyebilenlerin yeri olması çok önemli. Toplumda böyle

bir takım odakların olması çok önemli. Ama tabii bu günümüz toplumunda çok zor.

Yine hepimizi ilgilendiren sorunlar, kaygılarımız neler; Kürt sorununun yıllardır hepimizi en çok kaygılardan bir tanesi olduğu apaçık. Ermeni sorunu da aynı şey. Bütün dünyanın totaliter bir takım yönsemeler içinde olması ve özellikle de küreselleşmenin kötü bir sonucu olarak –iyi yönleri de var elbette- içeride hükümetlerin giderek otoriterleşme eğilimi içine girmeleri, dışarıda kaybettikleri egemenliği ya da otoriteyi içeride daha otoriterleşmeye çalışarak telafi etmeleridir. Dolayısıyla totalitarizmin de ikinci dünya savaşı sırasında Nazi Almanyası'nda, Stalin Rusyası'nda kalmış bir şey değil, bugün bizimle beraber olabilecek bir şey olduğunu da hep hatırlıyoruz. Dolayısıyla politikayı hukuki kurumsal ilişkilere indirgemeyen, bireyin kendiliğinden taayül gücünü, katılımını, özneleşmesini vurgulayan bir otantik politika anlayışına ihtiyacımız var. Ama bunun kapalı olmaması gerekir.

Bütün bunlara önem vermenin aynı zamanda ahlaki bir tutum olduğunu da düşünüyorum. Esas olarak dünyaya önem vermek, aramızdaki ilişkiselliğe önem vermek... 17 yıl önceki panelimde de bunu söylemişim. Bu gerçekten de ahlaki bir tutum. Politik sorumluluk, başkalarına duyulan sorumlulukla ilişkili bir şey. Dolayısıyla bu sonuç olarak anlamaya çalışma ediminin kayıtsız şartsız itaate aykırı olduğunu, o yüzden de endokrattirasyona karşı da

panzehir olduğunu düşünüyorum. Bunu hep vurgulamak istiyorum, belki sonunda buna tekrar geri döneceğim.

Politika Aklınıza Ne Getiriyor

Hepimizin bildiği gibi toplumumuz hem yapısal, hem zihinsel özellikleri bakımından, hem derin bölünmeler içeriyor, hem çatışmalar barındırıyor aynı zamanda da yine tarihsel olarak otoriter alışkanlığıyla bu bölünmeleri yok sayıyor. Yok, saymadığı zaman da çoğu kez zorla bastırmaya çalışıyor. Bu gelenek, politikanın sadece göç tahakküm, rant paylaşımıyla özdeşleşen, kirli bir şey olarak anlaşılmasına da yol açıyor, sürdürülmesine de yol açılıyor. Böyle anlaşılmasının bir sebebi var; *politika aklınıza ne getiriyor* diye öğrencilere sorduğunuzda, son bir iki yıldır biraz daha olumlu bir şeyler söylüyorlar. Hep pis bir şey, yalancılık, sahtekarlık, rant, sömürü vs. gibi şeyler söylüyorlardı. Son bir iki yıldır biraz daha değişti bu söylemler. Birazdan bunları tartışırız. Yine de bu yalancılık, sahtekarlık, rant paylaşımı gibi durumlar halen devam ediyor.

Bu kirli politika anlayışının yıllardır süren askeri vesayet rejimiyle çok ilişkili olduğu açık. Bu sadece Türkiye'ye özgür bir şey de değildir. Weimar Almanya'sında çok nettir. Örneğin Göwbbbers'in çok ünlü bir sözü vardır; politikacılar sorun yaratmak için vardılar. Bizse sorunları çözmek için varız. Siyaset alanında kirli pis işlerin yapıldığı buna

karşılık totaliter, diktatörce müdahalelerin sorunları çözdüğü meselesi var. Şimdi de askeri vesayetin geriletildiği koşullar söz konusu ve dolayısıyla da öğrencilerimizle konuştuğumuzda daha olumlu çağrışımlar duyuyoruz. Ama diğer taraftan *sivil vesayet* politikamız üzerinde gezindiğine ve politikanın anlamını bulanıklaştırdığına tanık oluyoruz. O yüzden yine bu sahte-sahici politika arasındaki ilişki birbirine karışıyor. Politikanın ve politik olanın anlamını tartışmak aynı zamanda da farklı bir politika anlayışından kaynaklanan, farklı bir yurttaş rasyonelistesi arayışına girmek önemli.

Politik olan derken; bir topluluğu bir arada tutan *kurucu gücü* kastediyorum. Yani bir siyasal gövde olarak nasıl bir aradayız ve nasıl bir arada olmalıyız? Verili olanın dışında bir şeydir politik olan üzerinde düşünmek. Buradan yola çıkarak düşündüğümüzde de *bizi bir arada tutan şeyler nedir, ne olmalıdır, ne tür ihtiyaçlarımız vardır, taleplerimiz nelerdir*, demokrasinin anlamı nedir gibi konularda düşünmek daha mümkün oluyor. Arent'in anlayışında politikanın az önce dediğim gibi geleneksel olarak salt bir iktidar mücadelesi, yöneten-yönetilen arasındaki ayırım ya da kıt ekonomik kaynakların bölüşümü meselesi bunlar siyaset biliminin, siyaset nedir sorusunun cevaplarıdır. Bunlar değil!.. Politika ve yer aldığı kamusal alan her şeyden önce *eylem, söylem* ve *karşılıklı tanıma* aracılığıyla yurttaşların kendi aralarında oluşturdukları ve kendilerini ilgilendiren kararlara katıldıkları bir *uzam*dır. Dikkat edi-

niz kamusal bir alan demiyorum, bir *uzam*dır diyorum. Bir anlamda *kamusal alan insanların bir araya gelip ortak çıkarlar konusunda tartıştıkları, konuştukları, kararlar aldıkları her yerdir*. O yüzden onu çok geniş düşünmek gerekir. Türkiye’de yine sizleri için demiyorum ama genel olarak kamu deyince hep binalar, mekanlar ve devlet akla gelir. Oysa *kamusal alan tam tersine, devletin sınırlandırıldığı yerdir*. Arent’in anlayışında bu daha da genişliyor. Bir araya gelip ortak çıkarlarımız, hepimizi ilgilendiren kamusal vs. konuştuğumuz her yer.

Ve bu ister istemez bir çoğunluk uzamıdır. Çünkü hepimiz insan olmak paydasında eşitiz, aynıyız ama aynı zamanda da her birimiz benzersiz ve farklı bireyleriz. Her birimizin kendi benzersizliği, kendi bakış açıları, kendi görüşleri, kendi çıkarları var ve onlarla birlikte buradayız. O olmadan ne politika olur, ne kamusal alan olur. Sofokles’in, Antigoles’inde çok güzel bir benzetme vardır; Antigor.. nişanlısı Harmen tabinin oydupustan sonraki kralı da Kreon’dur. Bu Kreon diktatördür ve tamamen mutlak bir otorite kurmaya çalışır.

Haymon Antegone hakkındaki Kreon’un kararına karşı çıkar ve bunun polise, sitenin geleneklerine aykırı olduğunu söyler. Kreon da ona “Ne o bana ne yapacağımı polis mi, site mi, kent devleti mi söyleyecek? O zaman ben nasıl otorite olabilirim, kral olabilirim.” Haymon da ona “Polisler zaten polisi oluşturur, zaten onların lafının dinlenmedi-

ği ve onların katılımının olmadığı yerde istersen buyur sen git bütün tanelerinin birbiriyle aynı olduğu bir çölü yönet.” der. Çok totaliter hayali ve isteği bundan daha güzel ifade eden bir şey aklıma gelmiyor. İnsanların tamamen birbirinin aynısı olduğu, çoğunluğun ve benzersizliğin olmadığı bir yer gerçekten de totaliter bir çöldür. *Kamusallık demek, çoğulluk ve benzersizliğin ortaya çıkabildiği yer demek.* Benzersizliğimiz de sadece bizim verili kimliklerimizle, Türk olmakla, Kürt olmakla, kadın olmakla, erkek olmakla ya da statülerimizle değil bu alanda eylediklerimizle, kendimizi nasıl ortaya koyduğumuzla ilgili bir şey. Yani ne olduğumuzla değil, kim olduğumuzla. Kim olduğumuzu da kamusal alandaki eylemlerimiz, edimlerimiz ortaya koyuyor ve bir anlamda bütün bir hayat hikâyemiz oluyor. Buna geri döneceğim.

Demokrasi Açığı

Günümüze baktığımızda sadece Türkiye’de değil genel olarak demokrasi açısından bahsediyoruz, demokrasinin bürokratik, formalist bir krize girdiğinden söz ediyoruz, oy verme alışkanlığının giderek azaldığını zaten onun ötesinde de bir anlamlı katılım olanağının kalmadığını görüyoruz ve üstelik de giderek politikanın bir idareye küresel işletme mantığı içinde, insan unsurunu dışlayan bir iş bitiriciliğe, bir menajerliğe dönüştüğünü de görüyoruz. Politikacıların da hoşuna giden bir şey bu. Normal, sıradan

bir insanı bu alandan dışlayıp ‘politika sadece uzmanların işidir’ demek, aynı zamanda günümüzün iş bitirici yani teknokritik mantığına da çok uygun düşüyor. Aynı zamanda bütün totaliter rejimlerin de hep hayali olan bir şey.

Türkiye’de bütün darbelerden sonra hep teknokritik hükümetler kurulur, hep gelsin kurtarsın diye birileri çağırılır... Tabii bunun öteki yüzü de o birilerinin de her zaman hazır olmasıdır. Çünkü hep birileri biliyor, sıradan insanlardan daha fazla biliyorlar, genelde bunlar filozof veya teknokrof, *“ne güzel hazır diktatörler bizi çağırıyor, onların elinde otorite var, bizim de elimizde bilgimiz var, şöyle gidelim her tarafa bir nizam, intizam verelim”* derler. Bu hiçbir zaman gerçekleşmiyor. Ne Platon zamanında, ne de şimdi. Ama hep bunu yapmaya devam ediyorlar.

Bütün bu olgular hem demokraside temsil krizi oluşturuyor -Türkiye’de çok belirgin-, hem de küreselleşmenin siyasal otorite üzerindeki ve toplum üzerindeki tehdidiyle birlikte milliyetçiliği güçlendiriyor, çeşitli biçimlerde ırkçılığı tetikliyor, yabancı düşmanlığını güçlendiriyor. Örneğin, Yunanistan’da ve Türkiye’de gördüğümüz dinsel ya da din dışı fanatizmi güçlendiriyor. Böyle bir durumda demokrasiye gerçek bağımlılık, politikanın farklı anlamda nasıl yapılacağı üzerinde düşünmek, fosilleşmiş partiler mi, sadece seçimler mi, bunların ötesine nasıl geçilebilir vs. Bunu da bildiğimiz gibi aşağıdan yurttaş eğilimini, katılımını açabilmek ve bu katılımın da özel işletmecilik man-

tığı tarafından engellemesini önlemek gibi kaygılar söz konusu. Bütün bunlar demokrasinin ve politikanın tanımının yeniden yapılmasını tartışmayı ve düşünmeyi gerektiren durumlardır.

Olguyu Kendi Koşulları İçinde Ele Almak ve Ona Hakkını Vermek

Bazıları Arent için muhafazakâr, bazıları liberal, bazıları cumhuriyetçi derler. Kesin kes tanımlı kategoriler içinde sınıflandırmak çok zor. Kendisine liberal mi, muhafazakar mısınız diye sorulduğunda; *“Bilmiyorum!.. Biliyorsunuz ki sol benim muhafazakâr olduğumu düşünüyor, muhafazakârlar da bazen sol, bazen sahtekâr, bazen de Allah bilir ne olduğumu söylüyorlar. Söylemeliyim ki bunları hiç umursadığım yok. Bu yüzyılın gerçek sorunlarının bu tür şeylerle aydınlığı kavuşturulabileceğini düşünmüyorum”* der.

Yine benim aklımda ve onun da kendisinin net bir biçimde yazdığı gibi; aklı kısıtlayıcı her şeyi açıklayan sistematik ve rasyonel ama dediğim gibi düşünmeyi daraltan çerçevelerle bu sorunlara cevap bulmak mümkün değil. O yüzden hep olgudan, yaşanmış deneyimden yola çıkmak gerektiğini söylüyor. Bir başka siyasal bilimci, Claude Ford; Arent'in felsefesinde ya da anlayışında bir gerilim olduğunu söyler, bir yandan teori geliştirme arzusu ama

bir yandan da gelişen olaylara yanıt verme konusunda özgür kalma arzusu. Ford, bunun ikisinin bir şekilde gerilimli bir ilişki halinde olduğunu söyler. Çünkü olguları anlamak ve olgulardan yola çıkarak anlamlandırmak, teori yapmak için zorunlu bir şey. Arent kendi yaklaşımını trabzansız düşünme olarak niteliyor; “*Ben buna trabzansız düşünme diyorum. Yani merdivenlerden aşağı inerken ya da yukarı çıkarken düşmemek için trabzana tutunabilirsiniz, ne var ki biz bu trabzanı yitirmiş durumdayız. Ben her zaman, düşünme edimine başka hiç kimsenin daha önce düşünmediği biçimde başlanmasının ve ondan sonra başka herkesten öğrenilmesi gerektiğini düşünmüştür.*”

Bunu çok anlamlı buluyorum. Yani hem hiç kimse düşünmemiş gibi, olayın bütün tazeliği, kendi koşulları içinde ele almak ama ondan sonra hem bu konuda başkalarının yazdığı, çizdiği, söylediği, tartıştığı şeyleri de bilmek. Ama bu yeni olgunun kendi koşullarını dikkate almak çok önemlidir. Örneğin CHP'nin yapamadığı şeyin tam da bu olduğunu düşünüyorum. Yani var olan olguları kendi tazeliği, yeniliği, koşulları içinde kavramak gibi bir durumları yok. Ha bire var olan bir çerçeveye uydurmaya çalışmak, o çerçeve de çok eskide kaldığı için zaten her hangi bir şeye cevap vermiyor. Bunun politika olduğunu zannetmek bana çok acıklı geliyor.

Yani o olguyu kendi koşulları içinde ele almak ve ona hakkını vermek. Bu çok önemli. Buna da geleceğiz. Bir

de bu noktada bu olguyu anlamak alışılmış kategorilere, sınıflandırmalara, klişelere takılmamak, olguyu kendi somutluğu içinde analiz etmek Marks'ın ünlü *somut şartların somut tablili* dediği şeydir. Arent ile Marks arasında bu tür konuşmalar çok fazla vardır.

Örneğin “*taribi bilirsek onun tekrar etmesini önleyebiliriz*” lafı, çok boş bir laftır. Hiçbir zaman hiçbir durum olduğu gibi tekerrür etmez. Ama tabii ki tarihten ders çıkarılabilir, konuşmalar yapabilir ve ufukumuz genişletebiliriz. Bu kendi başına bir iyimserliktir tabii. Ya da her hükümetin, her yönetimin her yaptığı şeyde polis devletinin izlerini aramak, bir komplo teorisi aramak bu da bir kötümserliktir. Bunun ötesinde bir yaklaşıma sahip oluruz. Bu *iyimserlik-kötümserlik* meselesi Kürt meselesinde çok tartışılıyor. Arent'in söylediği şey –gözlerimizi açık tutmaktır. Yani iyimser olmak, kötümser olmak değil. Ama durumu kavramaya çalışmak ve gözümüzü açık tutmak çok önemli. Olguyu, trabzanlara tutunmadan, klişeleşmiş, çerçevelenmiş durumlara uydurmadan onu kendi somutluğu içinde görebilmek. Bu tabii aynı zamanda cesaret meselesi de ve Arent'in anlayışına göre de siyaset zaten cesareti gerektiriyor.

Kamusal alanda olmak başlı başına cesaret meselesidir, kendinizi bir anlamda çıplak bir şekilde ortaya koymuş oluyorsunuz. Her türlü eleştiriye açık tutmuş oluyorsunuz, başka riskleri de var tabii. Örneğin, o risk alma olgusu

CHP’de çok açık bir şekilde yok. Risk almak, yeni söylemlerde bulunmak vs. görünmüyor. Arent’in totalitarizmi hissetmesindeki yöntemi böyle bir şey. Totalitarizm tümüyle yeni bir olgu ve onu yeniliği içinde kavrayıp, anlamaya çalışıyordu. Bugünkü politik kavram ve tanımlarımız bu olguyu kavrayabilmek ve anlamak için yeterli değil. Bütün zihinsel ve yargı ölçütlerimiz de onu anlamaya kalktığımızda elimizde patlıyor demişti. Gerçekten de böyle durumlarla hele ki tarihsel olarak önemli dönemeçlerde elimizde patlıyor.

Bilinmeyeni bilinene indirgemek eğilimine karşı durmak gerekiyor. Bu çok önemli, hepimizde de var olan bir şey, her şeyi bir şekilde Türkiye’ye indirgeriz, örneğin yabancı bir yere gideriz ve her şeye bizde de şöylesi var şeklinde yaklaşıyoruz. Yani her şeye kendimiz üzerinden anlamaya çalışıyoruz o da tabii bir tür solipsizm. Var olanı kendi tazeliği içinde görememekle ilgili bir şey.

Arent’in bir önemli uyarısı, totaliter rejimleri anlamayı, onun yerine kayıtsız şartsız itaati koymayı, endokrasiyonun karşıtıdır, kendi başına politik bir eylem olabilir ama altını çizmek istediğim bir nokta; *anlamak* elbette ahlaki yargıyı ortadan kaldırmaz, empati değildir. Eleştirel düşünmek eleştiriyi ortadan kaldırmaz. Örneğin totaliter terörü elbette anlamak gerekir ama bu onu bağışlamak anlamına gelmez. Barış süreci meselesi, eğer Kürt meselesi çözülecekse hem durumu bütünüyle anlamak, aynı zamanda

yıllardır birikmiş olan durumu ve acıları ortaya dökmek gerekir. Örneğin, Diyarbakır Cezaevindeki totaliter dehşetle yüzleşmesi gerekir ve bunda ısrar etmek gerekir.

Örneğin mitinglerde bayrak neden yoktu tepkisi, işte o noktada o bayrağın anlamının temizlenmesi gerekir. Bunları yapmadığımız ve hesaplaşmadığımız zaman zaten askeri vesayetle de hesaplaşmış olmuyorsunuz. Onun üstünü kapatmış oluyorsunuz. Bağışlama, hatırlama, özür gibi kavramlar Arent'in önemli kavramlarıdır. Bütün bunlar yeni bir şeyin başlayabilmesi için yüzleşmeyi, hesaplaşmayı getiren şeyler. Siz o bayrağın nasıl kullanıldığını hatırlamazsanız o zaman kimseden de o alanda bayrağın dalgalanmasını isteyemezsiniz. Bu ayrıca 30 yıllık belki de kendimizi bildik bileli askeri hesaplaşmamanın verdiği bir şey. Bunu önemli buluyorum.

Sürüleşmiş İnsan Tipi

Arent'in bir başka uyarısı da; *sürüleşmiş insan tipine* yönelttiği uyarıdır. Kamusal alan duygusunu yitirdiğimiz zaman ki bu detarmizmi kaderciliği besleyen bir şeydir, içinde yaşadığımız dünyayı denetleme olanağımız da yok oluyor. O yüzden de komplo teorilerinin kol gezdiği bir ortamda gerçeklikten kopuyoruz ama aynı zamanda da gerçeklikten kopmak, birbirimizden, insan ilişkileri ağından kopmak anlamına geliyor. O durumda kişi tamamen

yersiz yurtsuzlaşıyor, ırkçılığın, milliyetçiliğın, bağınazlığın her türlüşünün düşünmeden peşinden gitmeye açık hale geliyor. Böylece yine totalitarizmin hayali olan kitleleşmiş, sürüleşmiş insan tip ortaya çıkabiliyor. Amaçları, çıkarları farklı olsa bile otoriter ya da totaliter zihniyet yapısı açısından benzeşen insan tipinde çok verimli bir toprak buluyorlar.

Arent burada eski ahlaki alışkanlıklarından çar çabuk vaz geçip başka davranış biçimlerini benimsiyenlere dikkat çeker. Bir sofrada adabının değışmesinden daha hızlı yani dün dündür bugün bugündür demek. Yani yüzleşme hem kendi kendine hem toplum içinde bölünmeler, çatışmalar, zulümlerle yüzleşmek. Alman toplumundan örnek verir; Nazi kurallarını benimseyen ve onları uygulayanlar demokrasi geldiğında demokratik olduklarını ve ona uyarlandıklarını söylüyorlar. Bunun örneğini Türkiye’de çok fazla görüyoruz. Bu anlayışın yeni bir politika tasavvuru açısından, hesaplaşmanın önemli olduğı kanaatindeyim.

Bir yandan da bir başka önemli nokta, bu Dünyaya ihtimam göstermek noktası; var olan, dünyadan yüz çevirme, dünyayı hor kullanma, giderek tüketme konularıyla çok yakından ilgili. Arent hep dünyadan yana tavır alır. Bu noktada da taraf olmakla tavır almak arasındaki farkı vurgulamak istiyorum; yine bizim tarihsel otoriter geleneğimizdir hep bir şeylere onuna kadar taraf olmak. Sanki bundan vazgeçersek dönem olmakla tanımlanıyor.

Bu ortaçağa özgü bir tutumdur. Ortaçağda her kes bir şeyin, bir partinin tarafında olmak zorundadır. Üstelik de bunu dışsal göstergelerle de göstermek zorundadırlar. Yani kendi lordunuzun partisinin renklerini giyerler, flamlarını taşırlar vs. Her şeyinizle ortaya koymanız gerekir. Bizim yaşadığımız topraklarda da, biliyorsunuz Bizans'ta maviler yeşiller geleneği vardı, araba yarışlarıdır bu. Bugünkü futbol takımları gibidir. Aynı zamanda bunlar sosyal sınıfların sosyal taleplerin de dile getirilmesini ifade eder. Ya oradansınızdır ya da buradansınızdır.

Bizim durumumuz açısından çok fazla bir şey söylemek gerekmiyor. O yüzden *düşünmek bence taraf olmak değildir*. Düşünmek; her olguyu, her somut durumu kendi içinde değerlendirebilmek için, açık bir kafayla bakıp her durumu yeniden analiz edip tavır almayı gerektirir. Örneğin bir kere CHP'li olmuşsanız, sonuna kadar CHP'li olursunuz. Ya da sosyalizmin bir türünü benimserseniz, sonuna kadar onu benimsemiş olursunuz. Bundan döneni de hem dönek ilan edersiniz hem de kendiniz dönmekten korkarsınız. Dolayısıyla giderek taşlaşmış bir çerçeveye dünyaya bakıp dinazor olmaya devam edersiniz. Sonuç olarak her durumda tavır belirlemek de bir politik sorumluluktur. Bir durumda aldığınız tavır, başka durumda farklı alırsanız tutarsızsın, çelişiyorsunuz tepkisine dünya çok karmaşık yanıtını verebilirsiniz. O zaman doğru olanı yapmış oluyorsunuz. Yani dünyanın olanca karmaşıklığı içinde siyaseti kavrayabiliriz diye düşünüyorum. İçinde hareket ettiğimiz bu

kamusal alan, dünya öznellikler arası bir dünyadır. Yani bir ilişkiler ağıdır ve bu aynı zamanda kolektif bir şekilde hatırlamayı oluşturur. Dünyamızı da anlamla donatır. Bu ortak dünyaya birlikteliğe salt güvenlik açısından değin anlam açısından da ihtiyacımız var. Var oluşumuza anlam kazandıran birlikteliğimiz, aramızdaki dünyayı var etmek, onun için bir şey yapmaktır. O yüzden de politik sorumluluk dünyaya karşı açık olmayı, onun çağrılarına kulak vermeyi gerektiren bir şeydir. Arent'e göre *sabici politik eylem*, dünyanın tarafında olarak, onun uğruna, ortak iyiliğimiz için yapılan eylemdir.

Bu mükemmel bir toplum yaratma kibrine kapılmak değildir. Tam tersine tartışarak birlikte oluşturarak gerçekleştireceğimiz aramızdaki dünya bir kamusal alandır. Bir anlamda eskileri hasis menfaatler dedikleri şeyin ötesine geçerek başkasıyla birlikte bir şeyler yapmak. Zaten Arent'te iktidar kavgası çok olağan üstü bir şekildedir. Egemenlik, başkasının üstünde güç uygulamak ya da siyaset biliminde iktidarı geleneksel olarak şöyle tarif ederiz; karşınızdaki istemese bile ona kendi istediğinizi yaptırmaktır. İktidar birlikte hareket etmekten doğan bir güçtür ve birlikteyken bir karar alınıp bir şey yapıldığında ortaya çıkar yapmadığımızda da dağılır. Bu da özellikle toplumsal hareketlerin ve sivil toplumların eylemini anlamak açısından önemli; bize sunulmuş olan ortak dünyaya ihtimam göstermeyi de getiriyor.

Kimlik Politikalarının Revaçta

Bir nokta da yine politikanın kavranması açısından önemlidir, kimlik meselesi. Özellikle kimlik politikalarının revaçta, popüler olduğu zamanlarda kimlik ne olacak, nasıl algılanacak meselesi, bunu da önemli buluyorum. Kimliğinin tanınması için mücadele etmek başka bir şeydir, orada sıkışıp kalmak başka bir şeydir. Bu konuda Arent bana *kimliklerimiz arasında dolaşabilme özgürlüğü* diye bir dil verdi. İfade ettiğim formalitasyonu kazandırdı. Ben Arent'i okurken bildiğim ya da anladığım şeyi anlamlandırmak ve dile dökmek imkânı buldum. Elbette hepimizin verili bir kimliği var. İçine doğduğumuz ve değiştiremeyeceğimiz. Bir yandan da bunlar aynı zamanda bizim tek bir kimlikle tanımlanamayacağımız şeylerdir. Aynı zamanda hem Türksünüzdür, hem Kürtsünüzdür, kadınsınızdır, erkeksinizdir, hocasınızdır, annesizsinizdir, babasınızdır vs. bir sürü kimlik var. Bunlardan bazıları, bazen öne çıkar. Onun öne çıkması o kimlik saldırı halindeyken olur. Size o kimlikle saldırılıyorsa, o kimliği savunmak zorundasınızdır. Bunu çok net öğretiyor Arent. Kendi Yahudiliği bağlamında bunu çok örnekler.

Açık Radyo'da katıldığım bir söyleşide bana şu soruldu; “Bunca yıldır kadın kimliği için mücadele ettiniz, kimlik politikasının aşılmasını söyleyen biri olarak burada bir çelişkiniz yok mu?” “Hayır, olmadığını düşünüyorum. Kadının kimliğim saldırı altındaysa ve sadece benim saldırı

altında olmam gerekiyor, dünyada her hangi bir kadın, kadın olduğu için eziliyorsa, sömürülüyorsa o kimliği savunmak bir kadın olarak benim görevimdir. Onu yapmadığınız zaman asimile olmaya başlıyorsunuz.” Arent’in bir sözü, kavramı vardır; parvöimi asimile olmaya çalışan Yahudiler için söyler. Ama aynı şeyi erkek sistemine ayak uydurmaya çalışan kadınlar için de söyleyebilirsiniz. Parveilik ise bilinçli paryadır yani hem ezildiğinizin farkında olmanız, bunu alt etmek için mücadele etmeniz ama hem de orada sıkışıp kalmamamız bunu aşabilmeniz gerekir. İkincisi ise çeşitli ezilmelerin olduğu dünyada elbette her grup kendi çıkarını, kendini kimliğini savunmak için işe başlar ama orada kalırsanız, genişletmezseniz son derece kısıtlı bir davranışta bulunursunuz. O zaman gerçek bir politik eylem olmaz.

Yine sivil toplumsal hareketler açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Kamusal alandaki kimlik aynı zamanda bir dayanışma uzamıdır. Başka kadınlarla dayanışmak, başka kimliklerle dayanışmak ya da kendi kimliğinizin dışında bir kimlikle dayanışmak hatta daha bir değerlidir. Yani Türk kimliğinin içindeyken hele de egemen bir kimlik içindeyken egemen olmayan bir kimlikleri savunmak değerlidir. *Kimliğiniz kamusal alanda bir eyleme vesile olduğu zaman politikleşir.* Kadın kimliği de böyledir.

Politikanın Bittiği An...

Arent'in ne söylediği kadar nasıl söylediği de çok önemli ve ilginçtir. Subkomandan temarkos benim gözümde bunu çok canlandırmıştır. Eşcinselimdir, Brezilya'da bir kadını, siyahı dediği o üslup önemlidir. Arent bunu siyaset teorisini yaparken, akademik ve felsefi bir şey yaparken bile bunu yapmayı başarıyor. Steril tartışma yöntemine meydan okuyan bir üslubu var. Son sözü söylemeye, tartışmayı sonuçlandırmaya yanaşmayan bir tarz bu. Ve bunun çok politik bir tutum olduğunu düşünüyorum. Bu tarza alışık değilizdir, politik gelenekten geliyoruz, her hangi bir panelde birini dinlemek yerine ona nasıl cevap vereceğimizi düşünüyoruz. 18 yüzyıldaki kalemşörlüğün önemli olduğu zamanda çıkmıştır polemiklik. Yani canını okumak ve tartışmayı kapatmak, ben egemen oldum galip geldim, tartışma bitti. İşte bu da tam da politikanın bittiği anlama gelir. Politika dediğiniz şey farklı görüşlerin kanatların sürekli tartışma içinde olmasıdır, oradan beslenir. Tartışmayı kapatmak, mutlak hakikati insanlara zorlamak, empoze etmektir. Bir tek doğru var ve onu her zaman biz biliyoruz, o mutlak doğru bizim elimizdedir. Onun tam da küstahça bulduğu hübrise sahip olanlar her şeyi biliyorlar bundan sonra da onu empoze edip kamusal alanı kapatıyorlar. Ben bilirim, ben söylerim. Bu tabii otoriterlikle, totaliterlikle iç içe bir şeydir. Bir şeye dikkatinizi çekmek isterim bu toplumdaki yaygın iş bitiricilik zihniyetiyle çok uyum içinde. O yüzden de çok kabul görüyor. Yani bir

diktatör gelsin her şeyi çözsün, aynı zamanda her kafadan bir ses çıkıyor, kimse de bir şey bilmiyor, bir bilen söylesin de bir an önce işimize bakalım. Bu o zaman çok tehlikeli bir hale getiriyor. Bu sözüne ettiğim kitleselleşmeyle otoriterliğin birbirini tamamlaması yani tencere kapak olması durumu var ve çok tehlikelidir. O yüzden itaate, anlamamaya dayalı yaklaşımla mücadele etmek çok önemli.

Bir yandan da Arent'in poetik bir üslubu olduğunu söyledim, bu poetik üslubun aynı zamanda dünya sevgisiyle çok yakından ilgili olduğunu düşünüyorum. Onun bu dünya sevgisi üslubuna, diline yansıyor, düşüncesine poetik ve estetik bir boyut katıyor ve bu şiirsellikten arındırmamak yine onun kaygısı olan, dünyayı başka bir şeye indirgememek kaygısı olan kendi düşüncesine uyacak şekilde kesip biçmemeye çalışmak, nizam ve intizam vermeye çalışmak biraz açık uçlu bırakmakla ilgili. Dünyayı olanca derinliği, karmaşıklığı, zenginliği içinde anlamaya çalışmakla ilgili. O anlam çoğunluğu dediği şeye imkân veren bir üslup olduğunu düşünüyorum.

Soru - Cevap

Uğur Yüzbaşıoğlu: 2013 Newrozu çok ilginç bir konjoktür yarattı. Silahlar sustu, barış oldu diye ümid ediyoruz. İlk sorum: Önümüzdeki günlerde yeni bir siyasal zeminde, yeni siyasetin olanakları nedir? Yeni sol siyaset mümkün müdür? Hadi buna yeni sol demeyelim, değişim gibi bir siyaset mümkün müdür? Siz Arent'in '*olduğu gibi bakmak, olduğu gibi görmeye çalışmak*' kısmıyla ilgili şöyle düşünüyorum: Olaylara ideolojisiz bakmak mümkün müdür? Çünkü analiz yapabilmek için bir analiz sistemine sahip olmanız lazım. Değerlendirme için bir takım kriterler, sizden önce yapılmış kriterler ya da analizlerden, araştırmalardan yola çıkmak lazım. Bu size bir bakış açısı kazandırır. Bu bakış açısından yola çıkarak siz önünüzdeki olayı anlamaya çalışırsınız. Yani olduğu gibi bakmak kısmını pek anlayamadım doğrusu.

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: İdeolojisiz bakmak meselesinden başlayayım. Hepimiz elbette belirli koşulların ürünüyüz, belirli tarihsel, toplumsal, ekonomik vs. o koşullarda belirli kimliklerle yaşıyoruz: Kimimiz orta sınıftan,

akademisyen, Türk, kadın diyelim. İçinde yaşadığımız dönemle, koşullarla ilişkili müktesebatım var, kim olduğum biraz bunlarla ilişkili elbette.

Bu başka bir şey, bunların içinden bakıyor ve farkında oluyor olmamız çok önemli. İki tartışma var: Bazı ideolojiler kendisinin ideoloji olmadığını iddia ederler, hâlbuki ideolojidirler. Örneğin liberalizm bir ideolojidir. Aynı şekilde pozitivistizm de, aydınlanmadan bildiğiniz gelenekten gelir. sonuç olarak ben bilim insanıyım, ben tarafsız, objektif gözlemciyim, benim ele aldığım konu da benim nesnemdir, benimle arada fark vardır ben ona yukarıdan bakarım... Bu da doğru değildir elbette.

Arent'in savunduğu bunlar değil. Arent'in Marks'la benzer noktalarından birisi de kişilerin bütün ilişkilerinin muhasalasının, toplamının olduğunu söyler. Benim bütün bu söylediğim koşullar onun içine girer. Ayrıca bizim hem yaşam koşullarımız, hem ideolojik, teorik yaşanmışlığımız da bunun içine girer. Ama bunun farkında olmak diye bir şey var. Her hangi bir olguyu, yepyeni bir şeyi yeniliği içinde ele almak derken onun fenomenolojik yöntemi yani her şeyi *kendinde bir şey* olarak almak, onu parantez içine almak, başka şeylerden sıyrılıp düşünmeye başlamak...

Burada dediğiniz şey çok doğru. Bu düşünme çabası diğer belirlenmişliğimizin farkında olmayı gerektiriyor. Özel bir çaba harcamayı gerektiriyor. Arent zaten ideolojisiz düşünme lafını kullanmaz. Kapalı sistemlere dayanmadan, trab-

zanlara tutunmaya çalışmadan düşünmek derken bütün o sistemlerin farkında olmak ya da onların kapalılığının ve onun ötesinde bu durum nedir, nasıldır kısmında elbette ki kendi müktesebatımla analiz edeceğim. Ama gençliğimizi hatırlayalım, yaptığımız şey nedir? Kafamızda bir çerçeve vardır ve her şeyi onun içine oturtmaya çalışırız, o zaman zaten hayat çok kolaylaşmaya başlıyor. Çünkü zaten o kapalı çerçeveler ki totaliter çerçevelerdir, size her şeyin yanıtını verdiği için o kadar çekicidirler. Diğer türlü hayat çok zorlaşıyor gerçekten. Ama bu demek değildir ki o çerçeveden bir şey öğrenemezsiniz, beriki çerçeveden bir şey alamazsınız.

Kafanız açık olduğu zaman bence pekâlâ her şeyden öğrenebilirsiniz. Arent bunu kastediyor. Yoksa hiç kimse kendi konumunun dışında Olimpos Dağındaki Tanrı gibi her şeye objektif bir şekilde bakamaz. Ama Arent'in söylediği ve benim anladığım da bu değil. Böyle bir tehlikenin farkına varıp sürekli gözü açık tutmak gerekir. Bu Kürt meselesine gelecek olursak, *-iyimser misin, kötümser misin, öyle mi olacak, böyle mi olacak-* hayır, bu iyimserlik- kötümserlik meselesi değil, gözümüzü açık tutmamız ve mümkün olduğunca sürece müdahil olmamız gerektiği kanaatindeyim. Silahların susması yekten, siyaset, yani kamusal alanın açılmasıdır. Kamusal alan bizim istediğimiz kadar demokratik olmayabilir, karşılık içermeyebilir ama nihayetinde bir kamusal alandır. Şiddetin olduğu yerde zaten politika söz konusu olamaz. Politik eylem söze, ik-

naya dayanan bir eylemdir. İkna yerine birisinin kafasına vurarak susturmak tartışmayı kapatır. Silahların konuştuğu yerde politika olmuyor. Bence şimdi en azından bir politika olanağı var, bu politikanın ne kadar demokratik politika olacağı, nereye gideceği, ne olacağı aktörlerin müdahalesine bağlı bir şey. Ben o noktada, çok iyimser de, kötümser de değilim. Gözümü açık tutmaya çalışıyorum. Bu noktada, sivil vesayete karşı çok uyanık olmak, ona müdahale etmek. Örneğin bin yıldır tartışılıyor, yeni anayasanın olup bitmesine engel olmak. Anayasa yapılması sürecine yolculuk diyoruz. Anayasanın metnini yazmak o kadar önemli değil ki, üstelik bir anayasa metni ortaya çıkartmak belki de gelecek kuşakları ipotek altına almak anlamına da geliyor. Onu da düşünmek gerekir. Sonuçta anayasalar değiştirilebilir şeylerdir. Gelecek kuşak bizim koşullarımızda yaşamayacak. Nasıl bizim çocuklarımız bizi beğenmiyorlarsa, onların çocukları da onları beğenmeyecekler. Bu açık uçluluğu sürdürmek, bu noktada Kürt hareketinin biraz değil, çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Kadınların önemli olduğunu düşünüyorum. Bunlar aktör olarak sürece müdahale edebilirlerse buradan yeni bir şeyler çıkabilir diye ümit ediyorum.

Ercan Türkiye'deki genel politikaya baktığımda, son yıllarda bende şöyle bir kanı oluştu: Demokrasi ne kadar gerekli? Demokrasi! Çoğunluğa dayanıyor, o çoğunluk örneğin geçenlerde Hacettepe Üniversitesinde Newroz'u kut-

layan arkadaşlarımız şöyle bir şey söylüyorlar “Türkiye’de ki Türklük olgusu içinde kendisini ifade eden insanlar Amed’de ki Newroz’da Kürtlerin bir arada olmasını, coşmasını, eğlenmesini, barış talep etmesini büyük bir travma” olarak algılıyorlar. Bu travma nasıl bir şey? Özellikle AKP Hükümeti’nin Kürtlere bayramlarını kutlatmamak gibi bir şeyi çok yakından hissediyor ve görüyorum. Ne zaman bayram süreci yaklaştığında bir göz altı, bir saldırı mutlaka oluyor. Adeta Kürtler bayram kutlamalarını, gülmesinler, eğlenmesinler şeklinde bir algı var. Örneğin sosyal medyada kendisini Türk olarak ifade edenler yüzde 75, bu sürecin barışa evrilmesini istemiyorlar. Demokrasi eğer bu ise korkunç bir şey. Ama Mezopotamya tarafında şöyle bir tartışma geliştirilmeye çalışılıyor, o da şu: Sürecin katılımcılığa dayandırılması. Bunun en güzel örnekleri de sokaklarda, parklarda kurulan ve her türlü tartışmaların yapılabildiği barış çadırlarının kurulması. Örneğin bayrak tartışmasına gelmek istiyorum. Diyorlar ki “niye Newroz’da Türk bayrağı açılmadı.” Demirtaş da dedi ki “Bizim bayrakla sorunumuz yok.” O cümle de bana biraz kötü geldi, sanki bu yüzde 75’i dikkate alan bir açıklamaydı. Oysa Kürtlerin bayrakla sorunu vardır ve bayrak deyince benim aklıma Diyarbakır Cezaevi gelir. Garo Paylan da yazısında demiştir ki “Bu soruyu bir de Kürtlere sorun bakalım, Türk Bayrağı onlar için neyi ifade ediyor.” Bayrak olgusundan yola çıkılarak demokrasi tartışılabilir mi? Onu merak ediyorum.

Bu konuyu çok tartışacağız sanırım. Benim de bu konuda çok derdim var. O yüzden hemen cevap vereyim. Demokrasi denilen şey çoğunluktan ibaret değildir. Tam tersi çağdaş demokrasi azınlığın korunduğu demokrasidir. Tanımı böyle. O yüzden Birgül Ayman'ların yaptığı millet tanımı tamamen arkaik. Pratik açısından geçtim tamamen siyaset teorisi, siyaset bilimi açısından geçmiş şeyler. Yok, öyle anlayışlar. Travma yaşayan, beyaz Türkler dediğiniz kesimin oranının yüzde 75 olduğundan emin değilim. Tabii ki bugüne kadar üstün konumda olduğunu, en azından varsayan geniş bir kesim var ve onlar kendi imtiyazlarının, üstün konumlarının, statülerinin tehdit altında olduğunu görüyorlar. Bunu sadece Kürtlerden gelen tehdit olarak görmüyorlar, çevreden gelen herkesten görüyorlar. Başörtülülerden geliyor, dindarlardan geliyor, daha önce ki palazlanan Anadolu sermayesi vs. herkesten geliyor.

Bu hızlı bir değişim dönemi ve bu dönemler her zaman insanların tehdit algılamasının çok derin olduğu dönemler oluyor. O zaman muhafazakârlık gündeme geliyor. Muhafazakârlık sadece dindarlık değildir. Bence o kesimin de yani beyaz Türklerin de muhafazakârlığı söz konusu. Bu tür travmalar var. Bu yüzden iki taraftaki travmaya da ve iki tarafın duygularına da dikkat etmek gerekir. Siz bir travmaya dikkat çekerken başka bir travmayı da hatırlamak zorundasınız. Eğer gerçekten barış olacaksa, bu süreç karşılıklı, diyalojik bir süreçtir. Politika da zaten öyledir. Daha önce Kürt lafını, Newroz adını kimse ağzına almıyor-

du. Türkiye’de bir sürü şey değişiyor. Türkiye’de hem o yüzde 75 içinde, hem de yüzde 25 içinde değişim oluyor. Bir yere varılacaksa o değişimdeki olumlu noktaları ortaya çıkartmak gerekir. Dikkat ederseniz ben de konuşmamda bu bayrak konusunda gerçekten o bayrağın anlamı, en azından Kürtlerin bir kısmı için farklı bir anlam taşıyor. Dolayısıyla bütün toplum bayrağı taşıdığı o olumsuz anlamla yüzleşmeden, bunun hesabını vermeden gerçek anlamda bir uzlaşma olması mümkün değil. Ama öte yandan Demirtaş’ın “Bayrakla bir sorunumuz yok.” demesini çok doğru buluyorum. Siz yüzde 75’in de travmasını, hassasiyetini de dikkate almak zorundasınız. Aynı zamanda eğer bir Türkiyelilik, Öcalan’ın dediği yeni bir Biz yaratacaksak bir mağduriyetten tahakküm çıkartmamak gerekir. Ben bunun üzerinden çok duruyorum. Farkındaysanız politika ile mağduriyet üzerinden yapılan eylemler birbirine karıştırılıyor.

Arent’te bu çok nettir; “Maduriyet ve duygular üzerinden politika olmaz.” Ortak hedefler koyarız, onlara ulaşmak için rasyonel bir şekilde bir araya geliriz ve oradan bir şey çıkartırız. Kim daha çok eziliyor, kim daha çok mağdur oldu ile bir yere varılmaz. Çünkü siz mağdur olduğunuzu düşünüyorsunuzdur, ben daha da mağdur olduğumu düşünüyorumdur. Buradan nereye varacağız. Ayrıca kurban olma konumu, ideolojisi, zihniyeti, mantalitesi çok açık bir şekilde başka yerlere, başka tahakkümlere varabiliyor. Buradan bir şey çıkmaz. O yüzden ben daha önceden de

Kürt arkadaşlarımla konuşurken sırt sıvazlamaya, her yaptıkları şeyin doğru olduğuna hiç yanaşmadım. Aksinin, onları aşağılamak anlamına geldiğini düşündüm hep. Farkındaysanız bizim aydınlarımız içinde öyle bir grup var; “aslansınız, kaplansınız, ne yaparsanız doğrudur...” Hayır, değil, bu onlar mağdur durumda, onları aslında ikinci kolumda görmek, onlarla eşit bir ilişki kurmamak, eşit ilişki karşılıklı ilişkidir. Hem eleştirdiğiniz, hem de eleştirilmeye açık olduğuna ilişkidir.

O yüzden tek taraflı bakmamaya, sorunun ne kadar mağdur varsa hepsinden yana bakmaya çalışmak lazım. Arent bunu şöyle tanımlar; “Başkalarının zihnine misafir olmak!” Yani başkaları olmak değil, gidersiniz zihnine misafir olursunuz, dünyayı nasıl kavıyor, o olaya nereden bakıyor şeklinde anlamaya çalışırsınız. Kişi olaya çok çeşitli perspektiflerden bakıyor olabilir. Bir olgu var ama nereden baktığınıza göre olgunun şekli değişebilir. Ne kadar çok insanın perspektifinden bakar ve analiz edebilirsek o kadar geniş bir zihnimiz olur. O kadar doğruya yaklaşabiliriz. O yüzden empati, hoş görü gibi şeylerden vazgeçip ne yapmak istiyoruz, nasıl davranmalıyız kısmını düşünmeliyiz. Bir de, bizim öğrenci arkadaşlarımız kamu üniversitelerinde öfkelenirler bütün kapı, pencere gibi şeyleri yıkarlar, aynı öğrenci arkadaşlarımız özel üniversiteye gittiği zaman bunu yapmazlar. Bu beni çok acıtıyor. Kendilerine de söylüyorum. Oysa kamunun malı, daha çok kendilerinin malıdır. Yaptıkları şey vandallık ve üzerinde düşünme-

mek. Yani politik eylem yapmak bu demek değil. Elbette protesto yapacaklar ama bu şeklin üzerinde düşünmeleri lazım. Ben kendimi bildim bileli “Beyazıt faşizme mezar olacak...” diye bağıyorlar. Hiç de Beyazıt’ın faşistlere mezar olduğu falan yok. Ya da bizim gençliğimizdeki marşları çalıyorlar halen. Sonunda dedim, “Yapmayın, biraz yaratıcı olun.” Şu an mühim şeyler konuşuluyorken manasız gelebilir ama bence çok önemli.

Hüseyin Çakır (Moderatör): Soru almaya devam edelim

Yurdaer Erşan: Öncelikle böyle bir söyleşiyi düzenlediğiniz için teşekkür ederim. Gerçekten de güncel ve toplumun ana sorunlarından birisini bugün burada tartışabiliyoruz. Çünkü biz halen toplumsal sorunlara sağdan ya da soldan bakarak çözmeye çalışıyoruz. Oysa artık sağdan soldan, ideolojik gözlüklerimizle bakma devri bitti. Bu şekilde mevcut sorunları çözebilmemiz mümkün değil. Bunun mümkün olmadığını hepimiz görüyor ve yaşıyoruz.

Kafalarımız yıllardır ideolojiler dünyasına angaje olmuş, bütün kavramlarımız tanımlanmış ve oradan geliyoruz. Arent’in dediği gibi yeni bilgilere eski bilgilerle yaklaşarak çözümler üretmeye çalışıyoruz ki bu da mümkün değil. O sistemin içinden baktığımız sürece yine sınıflar, sınıf kavga-ları, sınıf ezilmesi... gibi durumu anlamaya çalışırsak at gözlüğüyle bakıyoruz demektir. Sorun artık yavaş yavaş gündeme geliyor, şöyle ki; insan denen bir mahlûkat var dünyada ve biz maalesef ki bunu kaybettik. Marks’ın *ya-*

bancılaşma kuramını kısmen anlamaya çalıştık ama insan parçalanmaya başladığı andan beridir, insanlıktan çıkarak -sağında da solunda da bu var- kavga ederek geliyorlar. Küreselleşen bir dünya var ve bu dünyanın içinde biz insanlar olduğumuzu görmemiz ve ortaya gelmemiz lazım. Yani sağda, solda taraflarda değil, bir nevi Arent'ten oturup bakmak lazım ki ne oluyor ne bitiyor görelim. Böyle yapmamız gereken bir dönemdeyiz. Bu Arent'i anlayabilmemiz için, gerçekten de çok konuşmamız gerekiyor. Örneğin Kürt meselesine sağdan bakarsanız bir türlü, soldan bakarsanız bir türlü görülüyor. Ama insan olarak bakabilseydik bu soruna Kürt sorunu değil, insan sorunu kalırdı ortada.

Ben Kafkas kökenli, Abaza'yım ve ben bu konuşmaların hiçbir yerinde yokum. Güç ilişkileri dünyasındaki glere göre sorunlar konuşuluyor, tartışılıyorsa bu bir sonuca götürmez. İnsan olarak dünyaya baktığımızda farklı Şeyler görüyoruz. Temsil demokrasisinde bugüne kadar çok Şey yuttuk. Ama bundan sonra temsil demokrasi değil, katılımcı demokrasi söz konusu. Koca Türkiye'de katılımcı demokrasi mümkün değil. Belki demi merkezizetilik sisteminde bu mümkün olabilir. Belki de ufak ufak ülkelerde herkesin görüşlerini dile getirebileceği bir dünya kurulacak. Yani 700 devlet varsa, bin 800 devlet olacak dünyada. Örneğin internet, televizyon, teknoloji vs. aracılığıyla da bu olabilecek. Yaratılan her Şey insanlığın gelişimi için yaratılmıştır. Ama biz halen bir köşede bekliyoruz

ve eski kılıç-kalkanlarla dövüşüyoruz. Böyle garip olan dünyanın tanımlanması, anlaşılanması için daha çok toplantıların yapılması gerekiyor. Ben bunu talep ediyorum. Teşekkür ederim.

Semir Eşki: Son konuşmacı arkadaşın devam etmek istiyorum. Arent'in dediği gibi her konuşma yeni bir şey başlatıyor. Biz hep bir takım kalıplarla hareket ediyoruz. Ben hesapladım, 24 yıldır bunu anlamaya çalışıyoruz. Sanki sonsuz, kaç kuşak geçti ve halen anlayamıyoruz. Burada çok basit bir şeye takılmışız gibi, Arent de çerçeveyi onun üzerine kurmuş: Zihnimize kalıplar olmadan biz hareket edemiyoruz. Mutlaka kafamızda kalıplar var, kalıpları yıktıktan sonra yerine başka bir kalıp konuluyor. Örneğin, bir insan kalıbı koyuyoruz ve bu bizi yönlendiriyor. Türkiye'de böyle bir yenilenme sürecini biz daha önce yaşadık. Geçmişte ne söylediysek bugün tersini söylediğinizde bu yenilenmiş gibi algılandı. Oysa tam tersi, yeni bir kalıp oluştu. Ya da daha ince dogmatik şekiller oldu. Hepsinin bir kenara attı, kendisi yeni bir şeyler üretti, bu sefer kendi ürettiği şeyleri papağan gibi tekrarlamaya başladı.

Trabzansız düşünme meselesi için kilit kısmı gibi görünüyor. Geri kalan kısmı tamamen ayrıntı... Zaten kitapta da ilginç geldi bana, giriş kısmı inanılmaz bir derinlik taşıyor ama cevap kısmına gelindiği andan itibaren, örneğin *kimlik* meselesi, *anlam* meselesi vb. orada yüzeyselleşiyor. Tam da anlatmak istediği şey bu, yani cevap vermemek,

kendisi de cevap verdiği zaman sıkışıyor. Ve hızla tekrar başa dönüyor. İdeolojisiz olabilir mi? İdeolojiyi sadece sol – sağ olarak algıladığımızda evet gibi görünüyor ama bence Uğur daha fazlasını ima etti. Yani kafamızda kalıplar olmadan düşünmek mümkün, işin zor kısmı da bu. Yani mutlaka elinizde bir kalıp olacak. Bizim kültürün içinden çıkamadığımız şey budur. Trabzansız düşünme her hangi bir kişiye yakın hissetmeyeceksiniz. Örneğin Arent'e çok yakınsanız Arent'i bir kenara atmanız gerekir. Arent'ten etkilendiğiniz sürece siz Arent'i trabzan olarak kullanıyorsunuzdur.

Bir de psikolojik trabzanlar var. Biz merdivenleri kullanırken her zaman trabzanı kullanmayız. Ama orada olması bizde bir güven duygusu uyandırıyor. Bir an için o trabzanın kaldırıldığını var sayalım; duvar kenarından giderken kendimizi rahatsız hissederiz. Onun orada olması gerekir, yani birileri olmalı dünyada.

İlk çağdan beridir, Sokrates bunun üzerinde çalışıyor. Uzak doğu felsefelerini incelediğimizde, ya da Arent'in önemli öncülerinden biri "Felsefe yolda olmak demektir." der. Yani durmayacaksın, yürüyeceksin. Varacağın her hangi bir yok, duracağın bir yer yok. *Anlam* yürümenin ta kendisidir. Örneğin Arent'in *Anlam İz Bırakmaktır* yaklaşımını eksik buldum. Anlam bence bilgelerin söylediğinden hareketle yaşamın kendisidir. Yaşayacaksam politik olmak zorundayım. Örneğin şimdi anayasaya yapılıyor.

Benim için, çocuklarım için yapıyor. Ben Kürt değilim ama Kürt sorunu her an her yerde beni etkiliyor. Yaşamı seçtiğin anda politik olursun. Politik olmamak demek yaşamamak demektir. Böyle bir kaçış yolu yok. Bu bir tercih değil, etik bir mesele de değil. Tamamen bizim hayatımızın doğal yapısı.

Bu çerçeve üzerinde birlikte çalışmak üzere, gruplar var mı diye sorduğumda Fatmagül Hoca olmadığını söyledi. Ana sıkıntı burada. Bizim bunları konuşmak değil, şu an gerçek bir politik etkinlik yapacak olsaydık, Arent'ci bir yaklaşımla bizim yuvarlak bir masada oturuyor olmamız gerekiyordu, bizim beraber düşünüyor olmamız gerekiyordu, beraber tartışıyor olmamız gerekiyordu. Soru cevap şeklinde olmaması gerekiyordu. Biz konuşmalar üzerine konuşmalar yapmaya alışmışız. Arent diyor ki *konusurken ortak düşünün*. Bütün insanlar ortak bir zihinsel alan içerisinde hareket edebiliriz.

O zaman herkes bir birinin zihni içinde dolaşabilir. Benim sorum bunu nasıl hayata geçirebiliriz? Buradaki arkadaşlar da duyarlılar, öyle görünüyor.

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: Ben demin 'kimler bu konuda harekete geçiyor' sorunuzu tam anlamamışım. Feminist hareketlerin çeşitli eylemleri bunun örneğidir. Kadınlar bunu bir miktar daha fazla yapabiliyorlar. Genellikle herkes yuvarlak oturur, biz onu çok eskiden illa böyle olsun diye uğraştığımız. Birazcık şekilci bir şeydir ama baş-

langıç için iyidir. Ayrıca kadınlar belirli hedefler etrafında bir araya gelip, sonradan ayrılabilirler. Belirli bir hedef etrafında bir araya geldikleri vakit farklı yaklaşımları olabilir, örneğin kürtaj meselesi ve o anda gündeme getirilmeden orada bir araya gelerek örtülüsü, örtüsüzü, sağcısı, solcusu konuşuyor ve sonra dağılıyorlar. Ama illa benim düşündüğümü yapacaksın diye de bir birlerini zorlamıyorlar. *Tamam, sen bu konuda farklı düşünüyorsun ama gel bak bu konu hepimizi ilgilendiriyor* dendiği vakit, bu yapılabiliyor, bundan ders çıkartmak lazım.

Her zaman yapıyorlar mı hayır.

Söylediğiniz gibi ha bire bir şeylerin tersini söylüyoruz, ben bunu önemli görüyorum, çok doğru. Bir şeyin tersini söylemek ya da yapmak o şeyi yeniden üretmek anlamına geliyor. Bunu bütün mağdur politikalarında görebiliyoruz. Burada yeni bir tahakküm çıkartmamak için özel olarak çaba harcamak gerekiyor.

Teori dediğimiz şey hayatı yorumlamak, zaten sosyal bilim budur. Ama o trabzanı sürekli bir çelik yelek ve sizi sınırlandıran bir şey olarak görmemek lazım. *Teori aynı zamanda sürekli olarak yanlışlanabilir bir şeydir*. Siz o andaki bilginizle bir durumu açıklayabilmek için bir kavramsal çerçeve kurarsınız. Sonra onu deneyimlerle ve olgularla karşılaştırırsınız; bir kısmı doğrudur, bir kısmı değildir. Doğru olmadığını anladığınız anda vaz geçersiniz. Bu başka bir şeydir, kapalı ideolojik kalıplara kafayı uy-

durmak başka bir şey. Bir de *anlam iz bırakmak* değildir. Bu çok önemlidir.

Arent için *anlam* ötekilerdir, başkalarıdır. Benim hayatıma anlamı veren birlikte olduğum, birlikte eylediğim, beni izlemiş olan insanlardır. Arent, Sartrecı anlamında varoluşçuluğu vardır ama tek benci değildir. Anlamın ötekiler olması çok önemli bir şeydir. Yani birlikte eylemek, iktidar da çıkar. Gerçekten de düşündüğünüzde güç sahibi olabilmek, biz bir şeyleri değiştirebildiğimiz vakit birlikte bir iktidar oluşturuyoruz. Onu sistemleştirip, kurumsallaştırmak gerekir.

Haklısınız kendimizle çelişiyoruz, bir yandan kurumlar oluşturmak zorundayız ki süreklilik elde edelim. Ama anında kurumlar bize tahakküm etmeye de başlıyor. Dolayısıyla tüm bunlarla baş etmemiz gerekiyor. Ama bunların varlığını konuştuğumuz sürece bunların farkında oluruz. O yüzden ben konuşmanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla, buradan alıp başka bir yere götürebiliriz, bir dil sahibi oluruz. İnsanın dili olmuyor. Bir şeylerin ters gittiğinin farkına varırsınız ama *teori size bir dil verir*. Örneğin feminist teori bana kadınların ezilmişliği ve kendi deneyimlerim için bir dil kazandırdı.

O zamandan beridir de susmadım. Ama teori olmasaydı suskundum,i anlamlandırdığım zaman konuşmaya başladım. Aynı şey değiştirici teori için de gerekli. Konuşmaya çok ihtiyacımız var.

Semir Eşki: Bu çerçeveye katılıyorum ama etkili olması için çok çalışılması gerekiyor. Aksi halde otoriter, totaliter yapı Türkiye'yi ciddi bir şekilde boğuyor. Bir süre sonra bu konuşmaları yapamaz hale gelebiliriz. Bu çerçevede bunun yaşam üzerinde nasıl etkili olabileceği üzerinde durmamız gerekiyor.

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: Buna kesinlikle katılıyorum.

Jale Mildanoğlu: Ben konuyla alakalı olduğu için araya girmek istedim. Bu bahsettiğiniz kuramın bir adı var mı? Yani yuvarlak masada bir araya gelir ve eşit şartlarda konuşuruz dediniz. Buna tam bir örnek vereyim, kadın hareketinin dışında. 2008 sonunda Çocuklar İçin Adalet Çağrıcıları diye bir grup oluşturduk, CMK mağduru çocuklar için bir çalışma yaptık ve yasanın değişmesini istedik. Orada o kadar farklı insanlar bir araya gelmiştik ki sadece tek bir konu üzerine çalıştık. Politik görüşlerimizi kapının önünde bırakıyorduk.

Olağan üstü bir çalışma gerçekleştirdiğimizi düşünüyorum çünkü çok kişiye ulaştı. Kendimiz de Ankara'ya giderek bu yasanın çıkmasına büyük katkımız oldu. Birçok kişi çıkan yasayı beğenmedi ama sonuç olarak çocuklar asayiş şubeye gideceklerine çocuk şubeye götürülüyorlar artık. Bizim de amacımız buydu ve bu sağlandı. Siz anlattığınızda bu aklıma geldi, bunun bir adı var mı? Bunu nasıl tanımlayabiliriz?

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: Tüm bu yeni toplumsal hareketlerin dayanağı bu. Bu feminist harekette de vardı. Esas ilk başta onlardan çıktı aslında.

Bunun adına hedef ve çözüm odaklı politika diyebilirsiniz. Dolayısıyla aynışma üzerine kurulu değil. Aynı fikirde sürekli olmak zorunda değiliz. Ama bu konuda bir şeyler yapılması gerekir dediğiniz anda, bir sürü şeyi bir kenara bırakıp yapıyorsunuz ve sonuç alıyorsunuz. Bir kerede sonuç almayabilirsiniz, beğenmeye de bilirsiniz o ayrı. Dolayısıyla hedef sürekli ucu açık oluyor. Bir de şunu eklemek istiyorum, politikanın açık uçu olduğunu ve niyetlerden bağımsız olduğunu hiç unutmamak lazım.

Kamusal alanlarda yaptığımız politik eylemlerinizi elbette iyi niyetlerle yapıyoruz. Belirli bir ideolojik bagajımızla yapıyoruz. Ama bir kere o eylem yapıldıktan sonra, o eylem kendi başına çürümeye başlıyor tabiri caizse, eylemin özgürlüğü oradan geliyor, tehlikeli oluşu da oradan geliyor. Örneğin benim aklıma hep gelir; Hrant Dink'i katlettiler. Hrant Dink'i katledenler tamamen Ermeniler üzerinde bir baskı, azınlık çatışması yaratmak istiyorlardı. Ama sonuç, yüz bin kişi hepimiz Ermeniyiz, hepimiz Hrant'ız diyerek yürümesi oldu. Sonuçta onların yaptığı da politik bir eylemdi. Niyetle sonuç arasında bir ilişki olmayabilir. İnsan tahmin edilemezdir, insan eylemi tahmin edilemezdir.

Arent de şunu söyler; *“Eylemin özgürlüğü aynı zamanda tehlikeli bir şeydir. Çünkü birçok şeyi dizginlerinden boşal-*

tabilir.” Sizin hiç tahmin edemeyeceğiniz bir yere varır. O yüzden de bir takım sınırlar gerekir. Yasalar, kurumlar da insanların eyleme koyduğu sınırlardır o nedenle de onlar da çok önemlidir. Bir de tabii arkadaşımızın çoğunlukçu demokrasi dediği şey: Biz yüzde 75’iz o yüzden canımızın her istediğini yaparız. Ama hiçte o öyle değil.

İpek Çalışlar: Fatmagül’den şunu rica ediyorum. Kendi ve Arent’in politik açısından son hafta içindeki değerlendirilmesini rica ediyorum. Yani Kürt barışı için atılan adımları nasıl buluyorsun? Bir de bayrak konusunda görüşümü bildirmek istiyorum: Türk tarafı olarak bizim gidip onlara bayrak nerede dememizin bir manası yok ama bir politika yapılıyorsa Kürtlerin oraya Kürt Bayrağının yanına Türk Bayrağını koyması gerekiyordu. Türkçe çevirmen koyması gerekiyordu. Televizyonların tümü naklen yayın veremedi, bayrak nedeniyle. Oysa bu bir politikadır ve önceden düşünülmesi gerekirdi. Bir de çeviri, hiç birimiz anlayamadık. Bence Kürtlerin de çoğu anlamadı.

Selma Sarıçizgi: Arent’in *gerçeğe olduğu gibi bakma* düşüncesine yakın başka filozoflar da var. Capitol etkisi denilen bir şey var. Kumaş ya da koltuğun düğmelerle sabitlenmesidir. *Gerçeklikleri, ideolojik kavramlar sabitler* diyor. *İdeolojik kavramlar bir tanım getirir, o tanımla capitol baskı noktalarında gerçekliği sabitler* diyor. Ve biz aslında gerçekliği görmediğimiz bir şekilde, yamuk baktığımız vakit, capitol etkisiyle başka görürüz. Pek çok Fransız

Filozoların kelimeleri temizlemek üzere düşünceleri var. Barış sözcüsü. Örneğin *Hayata Dönüş Operasyonu* hayata dönüş değil, hepsini katletmekti. Örneğin Kıbrıs'ta savaşa gidildi ama Barış Harekatı'ydı adı. Orada *barış* kelimesini de temizlemek lazım. İdeolojisiz düşünmek mümkündür. İdeolojik bakmak zaten Avrupa'da 1960'lardan bu yana etkisini yitirmiş. Benzer düşünen pek çok filozof var. Teşekkürler.

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: Selma Hanım'a hatırlatmak istiyorum Orwell'in 1984'ünü hatırlayın.Yani özgürlük aslında köleliktir, kölelik özgürlüktür. Bütün otoriter ve totaliter sistemler ideolojik yalanlar üzerine kurulu. Örneğin Hayata Dönüş Operasyonu en doğru örnek. Dolayısıyla o yüzden biraz da lafımı bağlarken dil meselesine değindim. Dil ve üslup çok önemli. Neyi nasıl kullandığımız önemli. İnsanları ikna etmek istiyorsak, bizi duymalarını istiyorsak onların duyacakları gibi hitap etmemiz gerekir. O yüzden de çevirinin olması gerekliydi. Burada kimlik gösterisinde bulunmak başka, kimliğin tanınması temelinde birlikte hareket etmeye çalışmak başka.

Örneğin Öcalan'ın konuşmasında, tavrında yeni bir *biz* yaratmak vardı. O yüzden de bayrağın olmaması ona da aykırı. Yeni *biz* derken, daha önce de tartışılmıştı; 'Türkiye Yurttaşlığı'. Herkesi içine alan bir yurttaşlık kavramı bence çok olumlu bir önerme. Dolayısıyla bu kavram *biz*'i tüümüyle simgesel olarak birleştirebilir ve bu da bayrak ola-

bilir. O yüzden de Türk Bayrağı'nın orada olmasında bir beis yok ama öte yandan bunu şu anda Diyarbakır'dan beklemek de mümkün değil.

Öcalan kendisi o noktada ama bunca yıldır başka şeylerle dolmuş taşmış insanların da bir tek Öcalan'ın lafıyla bunu yapmalarını beklemek mümkün değil. Doğru da değil. Ben memnun oldum, çünkü itaat kültürü zaten var, o yüzden ikisini de savunmak lazım. Orada da Kürt halkı otoriterliğin dışında ama aslında Mezopotamya otoriterliğinin olduğu yer, ataerkillik kaynaklandığı yer. O yüzden kimse *ari* değil. Zaten önemli olan da o. Yani Kürtler '*biz bugüne kadar çok ezildik, o yüzden de ne yapsak baklıyoruz*' diyemezler bu süreçte. *Türkler de evet biz ezdik çok suçumuz var bunun hesabını vermeliyiz... Ortaklaşa yaşam için. Gelin bize katılın* diyoruz, ama yurttaşlık öyle bir şey değil ki. O toplumun iyiliğini sağlığını istemek, ona sahip çıkmaktır. Devlet diyor bana ait olun ama devlet de bize ait olmalı. O politik topluluk içinde kendimizi evimizde hissetmemiz lazım. Bunu evimizde hissettirmiyorsa bize o zaman bizden aidiyet ve sadakat beklemesi çok mantıklı değil. O yüzden Erdoğan'ın tutumunda da buna çok dikkat etmek gerekiyor. Yüzde 75'in kibriyle konuşuyor. Ama öte yandan bir siyasi bakışı ve vizyonu var. O nedenle de geri çekilmesini biliyor. En katı biçimde bu böyledir, bu doğrudur dediği varit bu politika olmuyor. Herkesin dikkat etmesi gerekiyor, bu süreç çok önemli. Liderle kitlenin söylemi arasındaki fark ilginç tabii ki...

Aydın Toruoğlu: Olan biteni konuşmak yerine, öze inerek. İçerden bakarsak sizce insanımızın demokratik bilinci ne durumda? İyimser misiniz, karamsar mısınız? Önünde engeller var mı, yok mu? İki saattir dinliyorum, siz de dâhil ‘ihtiyatlı davranalım’ diyorsunuz. Eğer siz de dâhil ihtiyatlı davranıyorsanız, sevinemiyorsanız o insanlar o zaman haklı değil mi? Eğer biz bunu seslendirmezsek, aşırı uçların esiri olmaz mıyız?

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: Bence bu sorunun cevabı sizin kafanızda mevcut. Ben çok memnunum çünkü bir siyaset imkânı açıldı. Seviniyorum, ölümlerin durmasını ümit ediyorum ama şu da var, ihtiyatlı olmalıyız: Çünkü buna kapılıp her şey güllük gülistanlık oldu, bir oldubittiye de gidebilir.

Biraz kuşkucu olmakta haklıyız, çünkü başımıza çok şey geldi. Türkiye, insanı şaşırtan bir ülke, iyisiyle, kötüsüyle sürprizler oluyor. O yüzden ondan hiç vazgeçemiyoruz. En kötü hissettiğimiz anda bir şey oluyor, değişiyor ama tersi de oluyor. O yüzden de ben hem seviniyorum, hem de yüreğim ağzımda. Sadece Türkiye değil, Dünyanın en netameli coğrafyasında yaşıyoruz. Hem bugünü hem dünü açısından bu böyle hep. O yüzden komplo teorilerini ne kadar beğenmesek de bir sürü başka şeyin işin içinde olduğunu biliyoruz. Ayrıca geleneksel yaklaşımımız, yani *otoriterliğe hem liderler hem de toplum olarak çok yaktınız*. Ben esas bundan korkuyorum. Lider, itaat kültürünün

bu kadar derin olduğu bir yerde, iş bitiricilik, ekonomik gelişmeyle birleşince birçok şey kabul edilebilir hale geliyor. Ben *yaşamak politikadır* lafına katılmıyor. Tam tersi, yaşam alanı dediğimiz sosyal ihtiyaçlarımız, genel tüketme hırsımız politik alanı içine alıyor. İnsanlar hayat tarzımızı kaybetmeyeceğim derken, bir bakıyorsunuz Hasan Cemal kovuluyor, hayat tarzını değiştirmek istemeyen ondan geri durmak istemeyen bir sürü gazeteci arkadaşın sesi çıkıyor. 2002 krizinde öyle olmadı mı? Bu bir hayat tarzı, neoliberalizmle de çok ilgili. Bütün bunlar aslında bizim politik varlığımızın ve politik düşüncemizin önüne geçiyor. Bütün bunlar totaliterliğin önünü açan tehlikeler. Bunları bildiğiniz zaman, tam sevinemiyorsunuz. Bakalım bu ortamda ne olacak, nereye gidecek diye düşünüp gözünüzü açık tutmak zorunda kalıyorsunuz.

Olca Otuç Tavukçuoğlu: Ben birkaç başlık eklemek istiyorum. Ömrümün yarısı Almanya'da yarısı Türkiye'de geçti. Son yirmi yıldır ağırlıklı olarak Türkiye'de, İstanbul'da yaşıyorum. Almanca'da politikayla ilgili 2 kelime vardır, politik olmak ve parti politikası yapmak. Politik olmak, demin konuşulduğu gibi her hangi bir olaya politik tavır almaktır. Eğer çocukluysanız ve mahallede çocuk parkı yoksa inisiyatif oluşturur insanlar, sadece feminist hareketlerde değil, tüm toplumsal hareketlerde bu böyle.

İdeoloji demokrasi adına demokrat olmak adına yine de kurallar çerçevesinde, çünkü demokrasi bitmeyen bir yö-

netim biçimi, sürekli mücadele edilen bir mücadele biçimidir o nedenle de her hangi bir olayda insanların tavır koyması, bir araya gelmesi, tartışması.

Örneğin Almanya'da tartışma kültürü mükemmeldir. Herkes kendi fikrini söyler ve mutlaka aynı düşüncede olmak zorunluluğu yok ama bir konuda herkes fikrini söyleyip belli bir amaç doğrultusunda çalışmalara girişmek. Ve o amaca ulaşıldığı zaman da kurumlaşma doğrultusunda geliştiği için o devam eder. Oradaki yaşam biçimi genel olarak insanların arasındaki karşılıklı anlayış, saygı bütün bunlardan kaynaklanıyor. Türkiye'ye döndükten sonraki sıkıntım, kendi doğal çevremde kimseyle tartışmıyorum. Ben politik düşünceye önem veren, herşeyi takip eden ve kendimce yorumlamaya çalışan birisiyim ama o kadar önyargılı ki çevrem daha bir cümle söylemeden tarafımı tahmin ediyorlar. Sonuç olarak belki genel olarak bu şekilde bakmak lazım. Bu tür tartışmaları belki yeni yeni öğreniyoruz. Kürt insanının neden öyle davrandığını anlayabilmeleri için onların yerine koymaları gerekir kendilerini ama yapamıyorlar.

Sadi Yumuşak: Kafamda çok soru işareti var ama hepsini cevaplamak mümkün olmayabilir. Başka bir politika mümkün mü konusunda kafam çok karışık: 20'inci yüzyılda başka politika mümkün mü diye ortaya çıkıp da başa dönüldüğü için belki de kafam karışık. *Başka bir politikanın mümkün olabilmesi için başka koşullar da gerekir* belki.

Biz başka bir politika istiyoruz diye, bu mümkün olamayabilir. Daha karışık olduğunu düşünüyorum bu konunun. Örneğin konformizm der ki *gerekli olan politika mümkün olan politikadır, mümkün olan politika da var olan politikadır*. Ama var olan politika dün ya da evlesi gün var olmayan politikadır. Belki de bir değişimin ürünüdür aynı zamanda. O zaman biz var olan politikanın değişmesini istemeyi ve daha ileriye gitmeyi düşünürken amaç var olan politikayı toptan reddetmek değildir. Var olan politikanın da olumlu yanlarının değişimleri var. O zaman başka bir politika mümkün mü derken ne kadar başka, ne zaman hangi politika mümkündür deyip daha geniş kapsamda ele almak daha yararlı olur. Yoksa kısaca başka bir politika mümkündür deyip bodoslama dalıp bambaşka bir dünya, yeni bir yeryüzü kurmak ya ayakları havada kalıyor ya da hareketsiz hale geliyor.

Mesela çözüm meselesinde enteresan gelişmeler oluyor, herkesin bu süreçte karınca kararınca katkısı söz konusu.

Fiziksel ya da sanal dünyamızda, facebook gibi sayfalarda, gruplarda vs. etkileşim içine giriyoruz. Tüm bu insanların duygularını da ortaya koyarak, niye böyle bir hissiyat içindeler, neden böyle düşünüyorlar şeklinde yaklaşmak ve onların algılayabileceği şekilde, farklı bir perspektif, farklı bir bakış açısı sunmak gerekiyor. Örneğin bayrak meselesi etraflıca epey işlendi. Öcalan ilk geldiğinde bambaşka bir şey söylemişti, *TC devletiyle bir sorunumuz yok, bayrak-*

la bir sorunumuz yok. Ama halen o sorun var. Yani sorun yok demekle sorun ortadan kalkmıyor. 1970'li yıllarda Marksist sol dernekler çeşitli grupların etkisine girmiştir ve o zamanki fotoğrafa baktığımızda bayrağı göremezsiniz. Kongrelerde vs. yoktur. Var olan yerler var, var olmayan yerler var. Ama Marksist sol içerisinde de bayrağa karşı bir soğukluk vardı genel olarak. Pek tercih edilmez, milliyetçiliğin bir sembolü olarak görülür.

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: Marksist sol'un milliyetçi olmadığını mı düşünüyorsunuz?

Sadi Yumuşak: Sonuçta ideolojik olarak bir duruşu vardır. Bugün Türkiye kimliği ön plana çıkarılmaya çalışılıyor ve genel bir çoğunluğun hissiyatı değişmiş gibi görünüyor. Özellikle hükümetin değişen politikalarıyla birlikte *Türkiyeli diye bir üst kimlik* belirlenmeye çalışılıyor. Kürtlerin de kendilerini yansıtabacaklarını, hissedeceklerini düşündükleri, eşitlik duygusuna sahip olabilecekleri bir Türkiyelileşme. Ama diğer taraftan Türk bayrağı da olmalıydı diyor. Ama tabii *bu bayrak Türk bayrağı mı, Türkiye bayrağı mı* bunu yeniden düşünmek gerekir. Açıkçası ben başbakan'dan şunu hiç beklemezdim; her şey planlı, yolunda giderken Türkiyeli üst kimliğini ön plana çıkartmaya çalışıyor.

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: Evet ama Türkiyeli kimliğinin simgesi Türk bayrağı zaten yani devletin bayrağı.

Sadi Yumuşak: Türkiye bayrağı değil mi yani?

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: Türkiye'nin bayrağı! O yüzden Öcalan da o bayrağın orada olmasını doğru bulurdu. Ama tabii bugüne kadar, bambaşka şey düşünmüş o kitleden bunu bekleyemezsiniz. Ama şu da doğru tabii, Türkiye vatandaşlığının simgesi şu an ki bayrağımız olabilir. Bir de bu simgeler üzerinde uzlaştığımız vakit, sorun yok. Simgeler de gereklidir diye düşünüyorum. Seramoniler de önemlidir. Vb. Ama tabii bayrağın da hepimizi temsil ettiğine dair bir iç rahatlığımızın olması lazım. Yani kendimizi evimizde hissetmemiz lazım o bayrağın altında. Ama Kürt arkadaşlarımız henüz hissetmiyorlar bunu. Çok da haklılar. Onlar için bunun anlamını değiştirmemiz lazım. O da bize düşer, bunun hakkında yazmak çizmek. Bir de başka politika var mı demek, var olan politikayı tamamen bir kenara atmak değildir. Herhangi bir şeyi eleştirmek, tümüyle onu yok saymak, inkâr etmek de değildir. Ayrıca reddettiğiniz bir şeyle de sürekli konuşursunuz. O red üzerinden vardır zaten.

Dolayısıyla ona da hakkını vermeniz lazım. Hayatta bu çok var olan bir şeydir. Benim de anlayışım bu. Örneğin Marx, Hegel'i reddettiği vakit, sonuç olarak Hegel üzerinden konuşuyor. Ona entelektüel borcu var. Bütün bir felsefe, düşünce tarihi bu konuşmalarla sürer. İster olumsuzlayın, ister olumsuzlayın. *Başka bir politika mümkün mü* diye niye düşünüyoruz? Çünkü böyle bir imkân henüz şu an içinde yaşadığımız durumda, yeryüzünde var olduğu için düşünüyoruz. Olcay ve Jale Hanım'ın benim anlat-

tığım örnekleri var. Kürt çözümü meselesinde yüzde 75 diyorlar ama o yüzde 75 değildir. Burada bizler de varız. Yıllardır başka şeyler söylüyoruz. Bunlar hepsi başka bir politikanın ipuçlarıdır. Bir de daha teorik bir şey söyleyeyim: Ütopya dediğimiz şey aslında olmayan, olamayacak olan şey değildir. Bugün burada potansiyel olarak var olduğu halde henüz realiteye, pratiğe dökülmemiş şeydir, bu çok önemli. Bizim toplumsal ve siyasal zihniyetimizde, çok pragmatik olduğumuz için aman bu ütopyik diye kenara atarız. Bir ütopyayı düşünebiliyorsak o ütopyanın burada zemini var demektir. O düşünce nereden geliyor bize, Platon'un iddialarından gelmiyor sonuçta. İçinde yaşadığımız toplumdan, deneyimlerimizden geliyor. *Başka bir politikanın mümkün olması*, bugünden o politikanın ipuçlarının var olması, bunu isteyenlerin var olmasıdır. Özgürlük, katılım vs. isteyen insanların var olmasıyla gerçekleşebilecek bir şey. Biz olduğumuz için o ütopya var. Onu gerçeğe dönüştürmek de bizim elimizde olan bir şey. O yüzden de bu ütopyadır demeyelim.

Berivan Öncal: Kimlik üzerine sormak istediğim bir şey var. Konuşma sırasında yanlış anlamadıysam, kimlikler bizim seçmediğimiz şeyler, bizim doğuştan içinde bulunduğumuz örneğin kadın olmak vb. yani verili kimlikler.

Kimlikler bizim seçtiğimiz şeyler değil midir, siyaset yapıp altını doldurduğumuz şeyler değil midir? Örneğin ben kadının kimliğine sahibim, bu kimliklerimin bir birleriyle bağ-

lantısı var, bir birlerinden bağımsız değiller. İkisi de mağduriyetten oluşan kimlikler. Bir tarafımız acı çekiyorsa, o tarafı öne çıkartmak istiyoruz. Bu kimlikleri seçerken de siyaset yapıyoruz. Kadın kimliğini seçiyoruz. Yani pembe renkli kimliğin size verilmiş olması sizi kadın yapmıyor. Kadın dediğiniz zaman asıl ayrımcılık o zaman oraya çıkıyor. Yani erkek kimliğini vurguluyor. Erkek kimliği buna müsaade etmiyor. Buna benzer durum benim karşıma Türk kimliği olarak çıkıyor. Siz Kürt diye çıktığınız zaman sanki diğer taraf eğitici bir rolle sizi bir insanlık noktasında buluşturmaya çalışıyor. Sanki o kimliği seçmek yanlışmış gibi. O yüzden de *kimliğin bir siyaseti var* ve bence biz kimliklerimizi seçiyoruz. Ben kişisel deneyimimden kendi kimliğimi seçtiğimi söyleyebilirim.

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: Siz o zaman kimliğinizi politiklestirmiş oluyorsunuz. *İnsan dediğimiz bir soyut kavram*. Hepimiz insanlığımızı somut bir biçimde yaşıyoruz. Sonuç olarak Türk olarak, Kürt olarak, Macar olarak, kadın olarak, erkek olarak, beyaz olarak, siyah olarak vs. Bunların dışında Mars'tan gelen bir insan yok. Somut insanlara kamusal alanların açılması gerekiyor.

Verili kimliklerimiz derken, içine doğduğumuz kimlikleri kastediyoruz. Örneğin ben Türkiye'de doğmak istemezdim, Toskana bölgesinde doğsaydım çok daha memnun kalırdım. Ama bu coğrafyada, kadın olarak doğdum. Orta sınıf bir aileye doğdum vs. Bunlar benim çeşitli kimlikle-

rim. Ben bu kimliklerim içinde örneğin Türk kimliğimle ezilmedim ama kadın kimliğimle ezildiğimin ya da başka kadınların ezilmesiyle ortak bir şeyleri paylaşmanın farkına vardım. Bunun farkındalığından itibaren, başka kadınlarla ve bu konudaki vicdan sahibi erkeklerle birlikte hareket ederek kamusal bir talebe dönüştürdüm. O andan itibaren benim kadın kimliğim siyasal bir kimlik oldu. Ama şu da olabilir, ben her yerde kadını, feministim diye bağırarak zorunda değilim, hatta hiç hoş değil kendini kategorize görmek. Ama o kimlik ezildiği için onu savunmak zorundayım. Kimliğimi yok sayabilirim, ya da annelerimizin yaptığı gibi böyle gelmiş, böyle gider diyebilirim, o zaman o doğal kimliğin içinde kalırım. Ama bunu sorunsallaştırdığımız ve kamusal alana taşıdığımız zaman o kimlik politik bir kimliğe dönüşür. Kürt kimliği de böyle. Belki başka bir yerde, örneğin Almanya'da Türk kimliği de öyle. Politik bir kimliğe dönüşür.

Berivan Öncel: Şunu demek istiyorum, kimlikler farkındalıklarla oluşan bir şey.

Prof. Dr. Fatmagül Bertay: Siyasallaştırılmış kimlikler farkındalıklarla oluşur. Diğerleri doğal kimliklerdir.

Berivan Öncel: Ama o kimliğe sahip olduğu halde, bunu kabul etmeyen, reddeden insanlar var.

Prof. Dr. Fatmagül Bertay: Tabii ki işte, siyasallaştırmış oluyorlar. Onun için de mücadele etmeye başlıyor. Bazen

bakarsınız, Amerika'da bir kısım siyahlar beyaz kimliğini seçip, onun içine girmeye çalışırlar. Kısaca bahsettim Arent'teki parnevu ve parya bilinçli parya ayrımı buradadır. Bir tanesi asimile olmaya çalışır, ben Kürt değilim, bin yıldır buradayım zaten der. Bir başkası kadın kimliğindeyim biyolojik olarak ama erkek gibi davranmayı seçer. Bu parnevudur. Bilinçli parya ise hangi kimliğe sahipsen onun ezildiğinin farkında olan ve onun ezilmesine karşı, sadece kendisi için değil, bütün bir grup için mücadele eden insan demektir. O anda bilinçli paryaya dönüşürsünüz. Örneğin feminist mücadele içerisindeyseniz kadın olarak bilinçli paryasınızdır.

Diğer kimlikler de bunları bastırmak için başka şeyler yaparlar. Bu doğru. Ama hatırlayın, biz Kürt doğduğumuz ya da kadın doğduğumuz için doğuştan daha iyi daha radikal değiliz, bütün insanlar gibi, bütün deneyimlerimiz ve seçimlerimizle kim olduğumuzu oraya koyuyoruz. O noktada haklısınız. Size belki de başka bir şekilde ifade ediyorsunuz ama kim olduğunuz Ayşe mi, Fatma mı, Sami mi her neyse yaptıklarımızla ortaya çıkıyor. Benim unvanımın Profesör olması benim kim olduğumu göstermez. Benim kim olduğumu kamusal alanda yaptıklarım, seçimlerim gösterir. Görünürlüğümle birlikte hangi hareketleri, hangi davranışları seçiyorum, kimin yanında duruyorum, kimin yanında durmuyorum. O zaman doğal kimliklerimizden arınmış oluyoruz ve böylece varoluşsal anlamda çok insani bir şey yapmış oluyoruz.

Berivan Öncel: Biz Kürt sorununu tartışırken Kürtler üzerinden tartışıyoruz ama bir Türk'ün ne kadar ihtiyacı olduğu üzerinden tartışmıyoruz. Kadın kimliğini tartışıyoruz ama erkek üzerinden tartışıyoruz. Politika tartışıyoruz ama daha çok sol üzerinden tartışıyoruz. Ya da hep solu, sosyalizm eleştiriyoruz ve yaşamadık ama herkesin sosyalizmle ilgili bir fikri var. Kapitalizm'i, iktidarı tartışmadan, ortaya koymadan, bunun oluşturulmuş olduğu erki tartışmadan daha fazla anti tez veya diğer politika üretenleri tartışıyoruz. Bunun karşılığı mükemmelliğe doğru gitmek midir bilemiyorum.

Sonuçta bizim asıl içinde bulunduğumuz dünyanın en temel bir politik sorunu var ve bu politik sorunun üzerimizde bıraktığı hasarı tartışmak daha önemli gibi geliyor.

Prof. Dr. Fatmagül Berktaş: Ben tam tersini düşünüyorum. Bütün o söylediğiniz şeylerin farkında olduğum var sayımıyla hareket ediyoruz, burada konuşuyoruz. Kiminle konuştuğunuz da çok önemli ama onun ötesinde kendi tarafını eleştirmenin esas görev olduğu kanısındayım. O yüzden haklısınız, Kürtleri eleştirmekten çok bize ne düşüyor bu süreçte, bana, benim tarafıma ne düşüyor, biz ne hata yapmışız ona bakmak daha doğrudur. Başkasını eleştirmek, eleştirmek değildir. Sosyalizmi ya da kendi sol deneyimimi tartışıyorum: Çünkü ben onun içinden geliyorum, bir anlamda tırnak içinde tarafım. Ben onu eleştirmekle mükellefim. Kendimi eleştiririm vs. Ama zaten

dediğiniz şey, neoliberalizm, kapitalizm, ezilme, sömürü bütün bunlar derdimiz olmasa burada bunları konuşmazdık. Mesele bunları konuşmadan sonra biz ne yapıyoruz, tarafımın ne gibi defoları var, bunlardan nasıl arınabiliriz, özellikle barış sürecinde esas iğneyi kendimize batırmalıyız. Ayrıca örneğin Kürtleri de eleştiririm elbette. Onlarla ilgili düşündüğümü söylemezsem aşağılarmışım gibi olur. Siz bugüne kadar mağdur oldunuz, ne yapsanız yeridir.

Bervan Öncel: Benim daha çok söylemek istediğim şuydu, Türk'ün de ihtiyacını konuşmak gerekir. Yani Kürt'ün sorunu çözülecek ama Türk'ün de demokrasi sorunu çözülmüş olacak.

Prof. Dr. Fatmagül Berktay: Tabii ki. Tam da bundan dolayı seviniyorum çünkü Türkiye'ye demokrasinin gelme olasılığı artıyor siyaset açıldığı zaman.

Nazlı Usta: Güncel politikaya ilişkin çok problemlerimiz var. Sanırım tam da oradan başlamak gerekir. Bir şekilde sürekli Arent'e göre konuşursak, tavır olmaya çalışmadık, taraf olmaya çalıştık. Ben tavır konulması gerektiği kanısındayım.

Buradaki olanların içinde hiç birimiz dönüp, liseyi tekrar okumayacağız. . O yüzden geçtiğimiz yoldan tekrar dönüp arkaya bakmak gibi bir derdimiz de kalmıyor. Yaklaşık 30 senedir lisede tarih kitaplarını tek bir kişinin yazdığını biliyorduk. Eski tarih, Osmanlı tarihi bizi çok fazla etkile-

miyordu ama Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi dersi ortaokulda da, lisede de aynı şekilde aldık. Üniversite’de de aynı şekilde almamayı mümkün kılabildim okuduğum bölüm itibariyle.

Ama mühendislik, tıp okuyan arkadaşlarımız yine onu aynı şekilde aldılar. Bu kitaplarla ilgili herkesin problemi vardı, eskiden beridir tartışılıyor, ne kadar dikkat çektik, ne kadar farkındaydık bilemiyorum ama bu sene başında bu ders kitabı değişti. Yazarı da kendisi de değişti. Çok ümitli yaklaştık. Türkiye’de bir sürü şey değişiyor diye ama burada bilinçli bir katılımcı gördüğüm için sürece dahil olunabilir, bundan sonra bir şeyler yapılabilir ben ortaya koymak istedim.

Kitap tam bir fiyasko oldu. Kim eline alır, incelerse, detaylarına bakarsa, 100 sayfa kadar kırıldı. Eski kitapta bir Ermeni Sorunu başlığı vardı mesela, altında diyordu ki, onlar bizi öldürdü biz onları öldürmedik, ama belki liseden mezun olan öğrenci mesela Ayhan Aktar’ı görecek, Sarkisyan’ın kitabını alıp okuyacaktı ve bu konuda başka görüşler de varmış diyecek. Şimdi ki kitapta böyle bir başlık bile yok. Çerkes Ethem yok mesela, Atatürk ölüyordu ve İsmet İnönü Cumhurbaşkanı oluyordu. Ama yeni kitapta Atatürk ölüyor ve kitap bitiyor.

Türkiye’nin düşmanları diye 200 sayfalık bir konu vardı, şimdi bu 20 sayfaya düşmüş. Okunmaya değer bir şey, internette pdf’i var. Trabzansız düşünebilmek için birileri-

ne belli şeyleri yüklememek gerektiğimizi düşünüyorum. Liseden mezun olduğumuz için arkamızı dönüp yürümeliyiz bence oradaki eğitim oradan başlayıp geldiği için insanları orada doldurmamaya başlamamız gerekiyor. Hepimiz birincil olarak oradan sorumlu oluyoruz ve yürüyoruz. Bence oraya ekseriyet verilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Sinan Şanlıer: Biz ne yapabiliriz kısmı ve hanfendinin Almanya'da azınlık olması. Örneğin iki kişi aynı operasyonu geçirir ama ağrı eşiği farklı olduğu için ağrıları farklı ölçüde hissederiz. Oysa ki mağduriyetimizin kaynağı aynıdır. Dolayısıyla bizi mağdur eden meselenin şiddetini nasıl hissedeceğiz?

Demet Parlar: Ben de konuşmanın başlığının beni çok heyecandırdığını söylemek istiyorum: Başka bir politika mümkün mü? Son zamanlarda Türkiye'de politikanın tıkanıldığını düşünüyorum. Bu tıkanıklığın en çok da dilde kendini gösterdiği kanaatindeyim. Gerek devletin, gerek politikacıların dilin çok eski, klişe ve problemlere dokunmayan, hissetmeyen, yüzeyde kalan bir dil olmasından kaynaklanan bir tıkanıklık yaşadığımız kanaatindeyim. O yüzden de kendimi hiçbir partiye ait hissetmiyorum. Ve bunun eksikliğini, rahatsızlığını hissediyorum. Buraya da o yüzden büyük bir heyecanla geldim.

Dil meselesi üzerinde sormak istiyorum. Bu durumu değiştirebilecek yeni yaklaşımlar, yeni arayışlar, Arent'in özel-

likle altını çizdiğiniz farklı iletişim ortamları, farklı diyalog olanakları yaratmaktan kaynaklandığı kanaatine vardım. Dil üzerine ne düşünüyordu Arent. Bu yeni dil, zihniyet ilişkisi, arkadaşın da temas ettiği nokta eğitim son derece önemli. Eğitimin oluşmasında da dil çok önemli elbette ama devletin nefret dili, bu söylem nasıl değişebilir, nasıl farklılaşabilir, bu toplumsal zihniyetlerimizi hangi noktadan itibaren etkilemeye başlar. Ötekileştirme, ne kadar inkâr edersek edelim, gerçekten mavi, kırmızı, sen, ben, öteki dili çok yaygın toplumda.

Hanımefendinin söylediği gibi o sancıyı ben çok yaşıyorum. En ufak bir eleştirel şeyde, karşımdakinden farklı düşünüyorsam onun karşıtı noktasında kategorize ediliyorum, bu böyle toplumsal hastalık haline geldiğini düşünüyorum.

Katılımcı...: Benim bir sorum olmayacak ama bu toplantıda beni en heyecanlandıran söylemlere değinmek istiyorum.

Arent'te politikayı nasıl yaptığın değil ne şekilde söylediğin de önemli. Ben bunun aslında politika yaparken önümüzü açacak kanallardan birisi diye görüyorum. Es geçmemek için tekrar vurgulamak istedim. Arent'in estetik kaygısını söylediniz, dünya sevgisinden bahsettiniz. Feminist bir kadın olarak bütün bunlar beni gerçekten çok heyecanlandırıyor. Çünkü aynı zamanda oyuncuyum, sanatın üretim alanıyla, politika yaparken çevreyle tartışmamız bir

biriyle çok örtüşüyor. Burada oraya referanslar aldığımı da söyleyebilirim. Yani nasıl daha iyi araştırmam gerektiğine dair heyecanlanıyorum. Bunu belirtmek istedim. O yüzden sanatsal üretim alanlarının artırılmasının barış sürecine önemli katkılar sağlayacağı görüşündeyim. Çünkü politika yapmak sadece tartışmak değil, diyalog kurulabilecek bir konuşmanın başka bedenlerde ve başka alanlarda da mümkün olduğunu düşünüyorum.

Prof. Dr. Fatmagül Berktay: Siz mutlaka Arent okuyun. Çünkü Arent'in kamusal alanı bir görünüm alanıdır, bir tiyatro sahnesidir. Ama o tiyatro sahnesinde oyuncu hem seyirci hem oyuncudur. Ama oyunun bütününe esas seyirci görür. Tiyatro sahnesinde eyleyenler, aktörler, politik aktörleri gerçek anlamda anlayan, gören, onların kim olduğunu görebilen seyircidir. Tiyatro sahnesi metaforunu çok kullanır. Burada politik aktörün ne kadar iyi olduğu görünür, dil buna dâhildir.

Bütün bunlar neden önemli, ikna etmeye dayanır politika. Sizin kullandığınız dil, bilginiz, retorığınız, belagatiniz vs. hepsi o iknayı pekiştiren şeylerdir. Neden eski Yunan Polisinde retorik eğitimi vardı? Çünkü orada eğitimle bir değişiklik yaratmak mümkündü. Politika için gerekliydi. Politikanın estetik boyutu, politik aktörün virtüözitesi çok önemli. Kamusal alanın bir tiyatro sahnesi olmasını Arent önemsiyor.

Dil konusunda bir tek şey söyleyeceğim: Sadece bu üslup, virtüözitenin ötesinde dikkat çektiğiniz gibi dil ideolojinin yeniden üretilmesinin en önemli araçlarındandır. Hangi dili kullandığımız, bunun ne kadar farkında olduğumuz çok önemli. Örneğin çocukluğumuzda öğrendiğimiz korkak Yahudi lafının ki ben taa ne zaman bunun acayip bir laf olduğunu fark ettim. Ya da kadınları aşağılayan bir sürü fıkra, küfür, bunlarla mücadele ettiğiniz zaman hemen siyaseten doğrucu bulunursunuz ama gerekiyor bunlarla mücadele etmek. Onu ifade eden insanlar, belki kötü niyetle yapmıyorlar ama sonuçta yeniden üretimine katkıda bulunmuş oluyorlar. O yüzden sadece doğru laf ettim, yanlış laf ettim in çok ötesinde bir şey. Şu kırılğan süreçte, insanların ettiği lafların önemli olduğunu düşünüyorum. Bunu Arent'e bağlayarak bitireyim. Arent *sözle eylemin, sözle düşünmenin bir birinden koparılamayacağını* söyler. Yani *sözlerimiz politiktir ve aynı zamanda eylemdir. Yani biz bu dünyaya sözlerimizle ve davranışlarımızla müdahalede bulunabiliriz.*

O yüzden dil çok önemlidir. Düşünce, söylem ve eylem üçü bir aradadır.

Hüseyin Çakır: Fatmagül hocaya ve katılımcılara Küyerel adına çok teşekkür ederiz.

www.kuyere1.org